

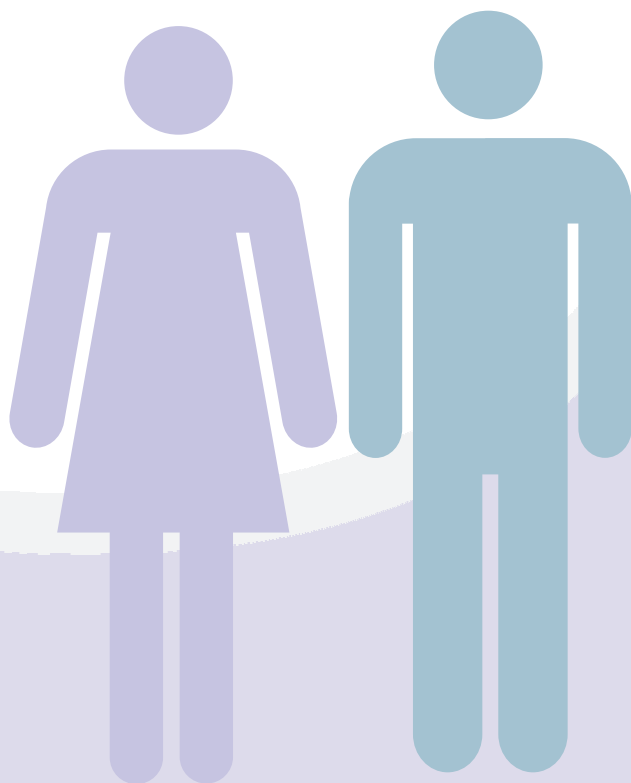

This project is funded by the European Union
Projektat finansira Evropska unija

RODNA

RAVNOPRAVNOST NA LOKALNOM NIVOU

PRIRUČNIK

RODNA RAVNOPRAVNOST NA LOKALNOM NIVOU
PRIRUČNIK

Olivera Vuković (urednica)

RODNA RAVNOPRAVNOST NA LOKALNOM NIVOU

Izdavač

SeConS – Grupa za razvojnu inicijativu
Razvojna agencija EDA

Autori

Marija Babović
Olivera Vuković
Ivana Subotički
Jelena Prohaska
Goran Janković

Dizajn

Dosije studio

Štampa

Dosije studio, Beograd

ISBN 978-86-913917-8-2

Tiraž 200

**RODNA RAVNOPRAVNOST NA
LOKALNOM NIVOU
PRIRUČNIK**

2013

Ova publikacija je nastala uz podršku Evropske unije. Sadržaj publikacije je isključivo odgovornost SeConS – Grupe za razvojnu inicijativu, Udruženja VESTA, Razvojne agencije EDA, Ženske akcije i Forum Syd-a i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije.

Sadržaj

Izjava zahvalnosti	7
Kako je nastao ovaj priručnik?	9
1. Kome je namijenjen i čemu služi ovaj priručnik?	11
2. Šta znači integrisanje rodne perspektive na lokalnom nivou?	13
2.1. Integrisanje rodne perspektive	14
2.2. Najvažniji principi integrisanja rodne perspektive u institucije vlasti i politike:	17
2.3. Ključne oblasti u koje treba integrirati rodnu perspektivu	19
3. Koja je uloga organizacija civilnog društva u integrisanju rodne perspektive ?	21
3.1. Koliko se bavite i koliko znate o rodnoj ravnopravnosti?	22
3.2. Neophodna znanja o rodnoj ravnopravnosti	25
3.2.1. Pol, rod i drugi srodni pojmovi	25
3.2.2. Šta su rodne nejednakosti?	32
3.2.3. Šta je rodna ravnopravnost?	40
3.2.4. Okvir za rodnu ravnopravnost na međunarodnom nivou	42
3.2.5. Kako izgleda okvir za rodnu ravnopravnost u Republici Srpskoj?	47

4. Politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou	59
4.1. Integrisanje rodne ravnopravnosti u institucije lokalne vlasti	61
4.1.1. Procjena stanja	61
4.1.2. Željeno stanje	65
4.1.3. Šta mi možemo da učinimo?	72
4.2. Integrisanje rodne ravnopravnosti u lokalne politike . . .	74
4.2.1. Procjena stanja	74
4.2.2. Željeno stanje	76
4.2.3. Šta mi možemo da učinimo?	81
4.3. Praćenje u funkciji unapređivanja rodne ravnopravnosti u opštini	83
4.3.1. Procjena stanja	83
4.3.2. Željeno stanje	84
4.3.3. Šta mi možemo da učinimo?	93
Literatura	95
Aneks 1: Indikatori za praćenje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou	97

Izjava zahvalnosti

Ovaj priručnik su pripremile nevladine organizacije *Razvojna agencija EDA* i *SeConS – Grupa za razvojnu inicijativu* u okviru projekta „Osnaživanje građanskog društva za politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou u zemljama Zapadnog Balkana” finansijski podržanog od strane Evropske unije.

Značajan doprinos u izradi priručnika dali su predstavnici/e partnerskih organizacija *Udruženje VESTA* iz Federacije BiH, *Ženska Akcija* iz Crne Gore i *Formu Syd* iz Švedske. Takođe, poseban doprinos dali su gender mehanizmi/uprave za rodnu ravnopravnost zemalja učesnica: Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske, Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine, Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije i Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti Ministarstva pravde i ljudskih prava Crne Gore.

Posebnu zahvalnost želimo da izrazimo kolegicama Spomenki Krunić i Jeleni Milinović iz Gender centra Vlade Republike Srpske na stručnoj podršci i sugestijama koje su nam obezdjedile tokom izrade materijala za obuku. Vjerujemo da je ovakva vrsta saradnje neophodna kako bi se problemi rodne ravnopravnosti uspješnije i efikasnije rješavali na lokalnom nivou.

Nadamo se da će ova alatnica pomoći i ostalim organizacijama civilnog društva i opštinama da unaprijede rodnu ravnopravnost u njihovim sredinama.

Kako je nastao ovaj priručnik?

Ovaj priručnik su izradile stručnjakinje nevladine organizacije *Se-ConS – Grupa za razvojnu inicijativu* u okviru projekta „Osnaživanje građanskog društva za politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou u zemljama Zapadnog Balkana”. Priručnik je sačinjen u saradnji sa *Razvojnou agencijom EDA* iz Republike Srpske, *Humanitarnou organizacijou udruženjem VESTA* iz Federacije BiH, nevladinou organizacijou *Ženska Akcija* iz Crne Gore i organizacijou *Forum Syd* iz Švedske, uz finansijsku podršku Evropske unije.

Izradi priručnika su značajno doprinijele/i i predstavnice/i mehanizama za rodnu ravnopravnost: Uprave za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije, Gender centra – Centra za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske, Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine i Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti Ministarstva pravde i ljudskih prava Crne Gore.

Ovaj priručnik predstavlja dio alata za osnaživanje organizacija civilnog društva kako bi postale uticajnije akteri u razvoju lokalnih politika rodne ravnopravnosti i dale kvalitetniji neposredan doprinos unapređivanju rodne ravnopravnosti u svojim lokalnim zajednicama. Uz priručnik alat sadrži i program obuka, kao i materijal za obuke koji je prilagođen za primjenu u tri države Zapadnog Balkana u kojima se projekat sprovodi. Ovaj priručnik će biti korišćen u sve tri zemlje, uz ambiciju da postane dio alata za unapređivanje rodne ravnopravnosti u svim lokalnim zajednicama. Može jednako biti koristan predstavnicima jedinica lokalne samouprave, kao i institucijama koje djeluju na lokalnom nivou.

O projektu

Osnovni cilj projekta je da osnaži organizacije civilnog društva (OCD) za aktivnije i efikasnije učešće u demokratskim procesima kako bi doprinijele unapređenju rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou.

Pored osnovnog, projekat je usmjeren i na **dva specifična cilja**:

- (1) **Jačanje kompetencija** OCD za integrisanje politika rodne ravnopravnosti u institucije lokalne samouprave i ključne javne politike;
- (2) **Poboljšanje saradnje i umrežavanje** OCD iz zemalja Zapadnog Balkana i iz zemalja EU, u cilju podsticanja interkulturnog dijaloga, razmjene iskustava i zajedničke akcije usmjerene na unapređenje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou.

1.

Kome je namijenjen i čemu služi ovaj priručnik?

Ovaj priručnik je namijenjen organizacijama civilnog društva u cilju njihovog osnaživanja za aktivno djelovanje na polju razvoja politika rodne ravnopravnosti, a onda i rodno ravnopravnijih uslova u lokalnim zajednicama. Stoga je i sadržaj priručnika prilagođen perspektivi civilnog sektora. To ne znači da ne može biti od izuzetne koristi i ostalim akterima na lokalnom nivou.

Važno je napomenuti da je njegov sadržaj obilježen i uvidima stečenim iz istraživanja i različitih praksi saradnje sa OCD koje djeluju u lokalnim zajednicama. Ovi uvidi upućuju da su ograničena shvatanja rodne ravnopravnosti prisutna često i kod organizacija koje su primarno usmjerene na probleme rodni nejednakosti i osnaživanje žena.

Kada su u pitanju druge OCD koje nisu posebno usmjerene na pitanja rodne ravnopravnosti, evidentno je odsustvo svijesti da su problemi koji su u njihovom primarnom fokusu, poput lokalnog razvoja, inkluzije, zaštite ranjivih grupa, ekologije i dr. takođe problemi u čijem je rješavanju neophodno obezbijediti osnovne principe rodne ravnopravnosti.

Ovaj priručnik treba da omogući razvoj vještina aktivista/ica OCD kako bi postali uticajniji akteri u unapređivanju rodne ravnopravnosti u svojim sredinama, bilo preko pritiska, zagovaranja i lobiranja na lokalne vlasti i druge aktere koji u tom procesu imaju važnu ulogu, ili kroz neposredno djelovanje na poboljšanje uslova sprovođenjem projekata i programa namenjenih unapređivanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena. Ukoliko čitaoci nisu predstavnici OCD, ovaj priručnik ima ulogu da podsjeti na obaveze i načine sprovođenja politika rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou kao i funkcionisanje mehanizama za rodnu ravnopravnost. Ovaj priručnik može da vam omogući da prepoznate potencijale OCD i prostor u kome oni mogu da budu uključeni u zajednički rad na primjeni integrisanja rodne perspektive.

2.

Šta znači integrisanje rodne perspektive na lokalnom nivou?

Prije nego što odgovorimo na ovo pitanje, potrebno je prvo da obratimo pažnju na značenje i korišćenje termina. Mi smo odabrali da se služimo sintagmom „integrisanje rodne perspektive” jer ona odgovara izvornom engleskom terminu koji je u najširoj upotrebi – „gender mainstreaming”. Kod nas se često koristi i drugi domaći termin – urođjavanje, ali on bi više odgovarao engleskom terminu „engendering”. Termin „urođjavanje” je već prihvaćen i dosta se koristi (npr. urođjavanje budžeta), ali će u ovom priručniku biti korišćena sintagma „integrisanje rodne perspektive” ili njen akronim – IRP.

2.1. Integrisanje rodne perspektive

Koncept integrisanja rodne perspektive je obuhvatan i on podrazumijeva da se rodna perspektiva mora integrirati u sve javne institucije, mehanizme političkog odlučivanja, statistike i politike, sa ciljem ostvarivanja rodne ravnopravnosti – jednakih šansi i prava za žene i muškarce.

Definicije

„Integrisanje rodne perspektive (gender mainstreaming) je (re)organizacija, unapređenje, razvoj i evaluacija političkih procesa na način koji integriše principe rodne ravnopravnosti u sve politike, na svim nivoima i u svim fazama, od strane aktera koji su uključeni u političko odlučivanje”

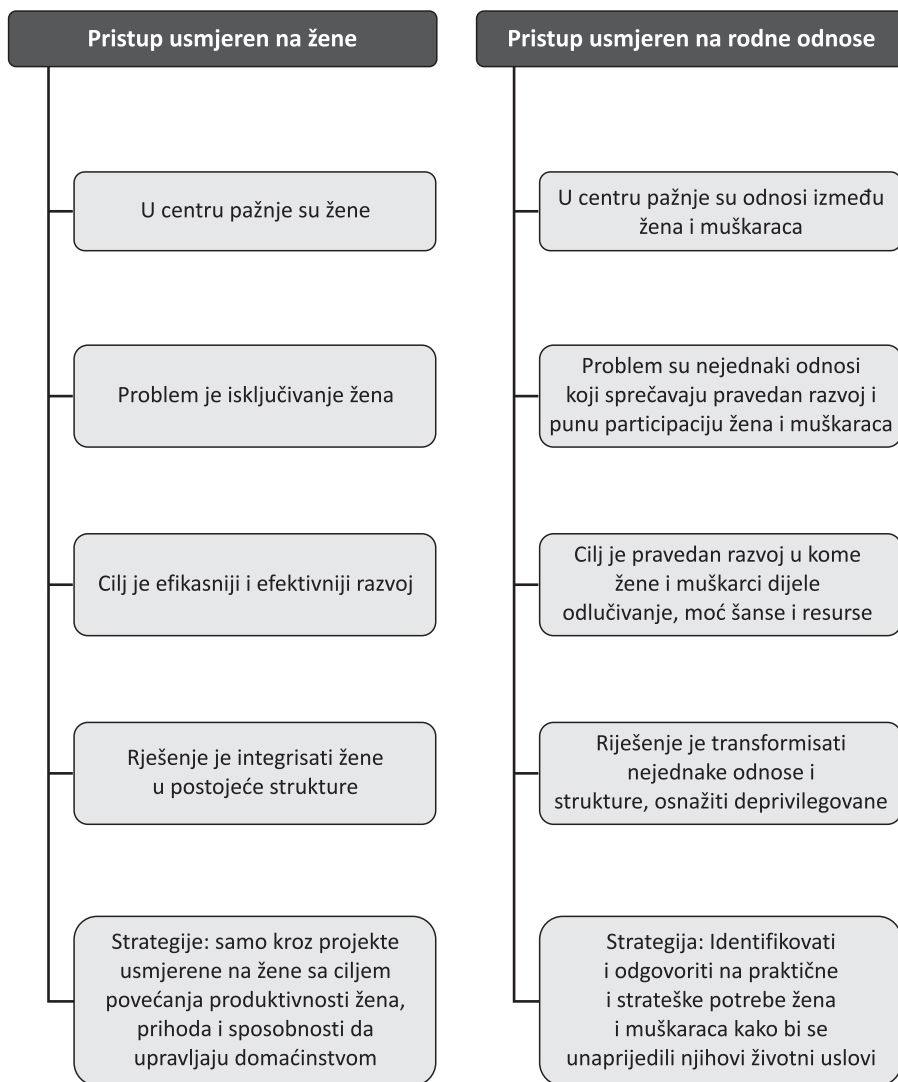
(Evropska komisija, 1996).

„Integrisanje rodne perspektive predstavlja proces procjene implikacija bilo koje planirane akcije, uključujući i donošenje zakona, politika i programa, u bilo kojoj oblasti, na svim nivoima na žene i muškarce. To je strategija integrisanja problema i iskustava žena, kao i muškaraca u nacrt, implementaciju, praćenje i evaluaciju politika i programa u političkoj, ekonomskoj i društvenoj sferi, tako da žene i muškarci mogu imati jednake dobiti, a nejednakosti se ne obnavljaju. Konačni cilj urodnjavanja je ostvarivanje rodne ravnopravnosti”.

(United Nations Economic and Social Council
(ECOSOC) 1997).

Dakle, rodna ravnopravnost je politički cilj, a IRP političko sredstvo da se taj cilj ostvari. Koncept IRP je na svjetskom nivou zamijenio prethodni pristup usmjeren prvenstveno prema ženama. Do ovog zaokreta došlo je na Četvrtoj svjetskoj konferenciji žena koja je pod okriljem UN održana u Pekingu i na kojoj je usvojena čuvena Pekinška deklaracija i platforma za akciju (o čemu će kasnije biti više riječi). Izbor IRP kao temeljnog okvira za unapređivanje rodne ravnopravnosti proistekao je iz stava da se napori usmjereni na unapređenje rodne ravnopravnosti ne smiju ograničiti samo na primjenu zakona, mjera i politika, već u njih moraju suštinski biti utkane od samog početka, još u procesu njihovog oblikovanja.

Uvođenjem koncepta IRP naglasak je premješten sa problema položaja žena na institucije i strukture, sa namjerom da se otklone sistemski i strukturni uzroci rodne nejednakosti.

2.2. Najvažniji principi integrisanja rodne perspektive u institucije vlasti i politike:

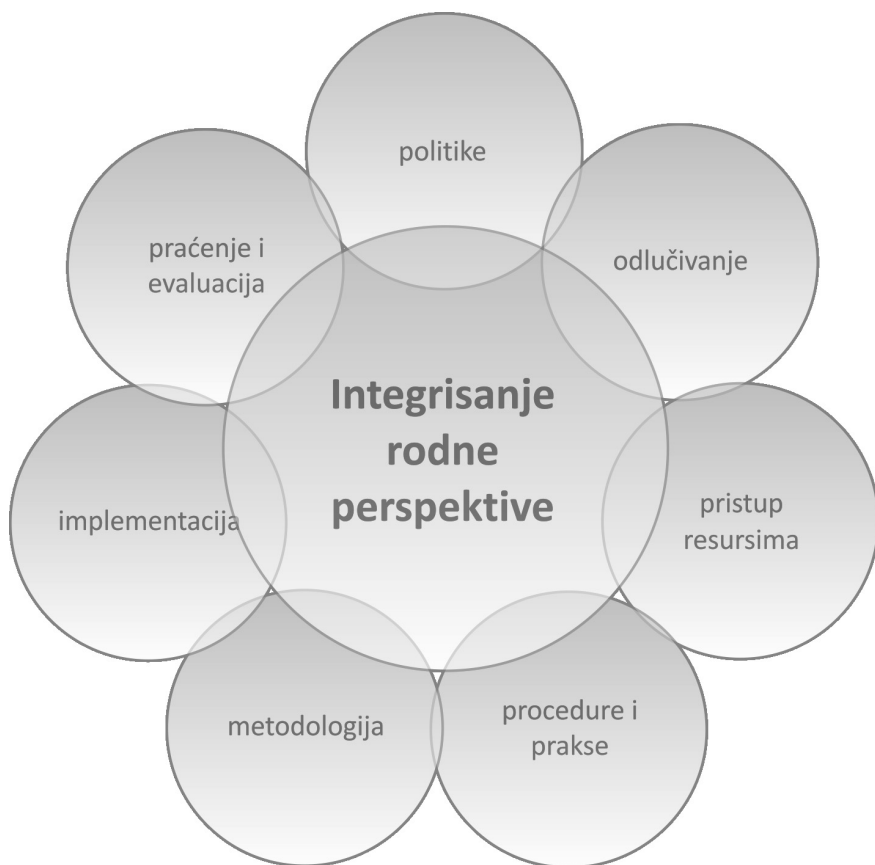
- **IRP je sistemski pristup.** To znači da se principi rodne ravnopravnosti moraju utkati u temeljne društvene i državne institucije kao i u normativni okvir koji uređuje funkcionisanje čitavog društvenog/državnog sistema. Pristup institucijama, pravila po kojima funkcionišu, norme koje uređuju ponašanje različitih aktera u državi i društvenoj zajednici ne smiju biti diskriminativne prema pripadnicima/cama pojedinog roda. Štaviše, one moraju eksplicitno urediti funkcionisanje čitavog sistema na način koji osigurava rodnu ravnopravnost (npr. Ustav treba eksplicitno da istakne normu rodne ravnopravnosti, ključne državne institucije treba da budu uređene tako da na položaje namještaju jednako žene i muškarce, te da njihove aktivnosti jednako odgovore potrebama žena i muškaraca i sl.).
- **Vodi održivom razvoju usmjerenom na ljude.** To znači da su ciljevi i pravci razvoja definisani tako da doprinose socijalnoj koheziji i povećanju kvaliteta života i blagostanja ljudi, što je moguće jedino pod uslovom da je pristup procesima razvoja i dobitima od tog razvoja jednak za žene i muškarce (npr. ravnopravan pristup za žene i muškarce ključnim resursima, poput zemljišta, infrastrukture, radnih mjesta).
- **Praćenje rodnih odnosa je od suštinskog značaja.** Bez neprestanog uvida u stanje rodnih odnosa ne mogu se kreirati odgovarajuće politike i mjere koje treba da unaprijede rodnu ravnopravnost. Stoga je od suštinskog značaja da se ustanovi redovno praćenje rodnih odnosa u zajednici, kako bi se identifikovale različite forme rodnih nejednakosti, njihovi uzroci i posljedice. Sva statistička praćenja i administrativne evidencije treba da omoguće rodno razvrstavanje podataka, kao i da svi izvještaji o praćenju različitih društvenih trendova (npr. zaposlenosti, siromaštva, zarada i sl.) sadrže rodno osjetljiv pristup.
- **Rodna analiza je ključna u svim oblastima aktivnosti i njene rezultate treba uzeti u obzir pri rješavanju problema.** Rodna analiza ili procjena rodnih odnosa treba da se sprovodi u

svakoj instituciji, mehanizmu odlučivanja, sadržaju politika, strukturi budžeta, od centralnog do lokalnog nivoa. Ova rodna analiza treba da bude usmjerena na stanje rodnih odnosa u zajednici, uzroke i posljedice nejednakosti, ali i na stanje rodnih odnosa u institucijama, mehanizmima odlučivanja, procesima donošenja politika, njihovim sadržajima i efektima na položaj žena i muškaraca, kao i na strukturu budžeta i trošenje sredstava koje može imati različite posljedice na položaj žena i muškaraca.

- **Rodna perspektiva je inkorporirana u svim aktivnostima.** To znači da pri donošenju i sprovođenju politika treba da ravnopravno učestvuju i žene i muškarci, ali to znači i da politike, mjere i aktivnosti treba da budu oblikovane tako da odgovaraju specifičnim potrebama žena i muškaraca.
- **Politička volja mora biti iskazana i kroz insitucionalnu, ali i finansijsku podršku.** To znači da nije dovoljno definisati ciljeve niti namijeniti posebne institucije i institucionalne mehanizme za unapređivanje rodne ravnopravnosti, već je potrebno dodijeliti i finansijska i druga sredstva ovim institucijama i aktivnostima, kako bi se mogle preduzimati aktivnosti koje vode unapređivanju rodne ravnopravnosti.
- **Rodno osjetljivo budžetiranje** je jedan od ključnih alata pomoću kojih se unapređuje rodna ravnopravnost. To znači da se mora voditi računa da se i poreski sistem na kome se zasniva budžet, kao i raspodjela sredstava iz budžeta mora temeljiti na principima rodne ravnopravnosti.
- **Uključivanje žena u odlučivanje** je važan preduslov da mjere, politike i sredstva budu formulisani jednako prema potrebama žena i muškaraca.

2.3. Ključne oblasti u koje treba integrisati rodnu perspektivu

Da bi se rodna perspektiva mogla integrisati u institucije i politike, ona mora biti prisutna u svim komponentama procesa odlučivanja i sprovođenja politika. To znači da žene i muškarci treba da imaju jednako učešće u formulisanju politika i mjera, da ove politike i mjere treba da budu utemeljene u kvalitetnim uvidima u stanje, što znači da se ono mora pratiti na rodno senzitivnan način. Dalje, to znači da u implementaciji politika i mjera treba voditi računa o tome da se finansijska sredstva i drugi resursi dodijeljuju tako da omoguće realizaciju aktivnosti koje treba da izazovu promjene u pravcu veće rodne ravnopravnosti, da se praćenje tih mjera i politika sprovodi redovno, te da se na osnovu toga ocijeni u kojoj mjeri se one efikasno sprovode i kakvi su njihovi efekti na rodnu ravnopravnost.

3.

Koja je uloga organizacija civilnog društva u integriranju rodne perspektive?

Organizacije civilnog društva mogu na različite načine doprinosti unapređivanju rodne ravnopravnosti u svojoj lokalnoj zajednici:

- One mogu **nadzirati** stanje, pratiti šta rade drugi akteri, oni koji imaju značajnu ulogu u stvaranju uslova, poput lokalne vlasti, institucija i drugih.
- One mogu **upozoravati**, zagovarati, lobirati, odnosno pritiskati druge aktere da kroz svoje djelovanje stvore bolje uslove za rodnu ravnopravnost.
- One mogu **sprovoditi** projekte i programe kojima se direktno unapređuje rodna ravnopravnost, poput osnaživanja, podizanja svijesti i sl.
- One mogu **sprovoditi** druge, opštije programe i projekte, koji su usmjereni na razvoj, socijalno uključivanje, ili pak, programe iz nekih specifičnih oblasti, ali koji takođe treba da počivaju na principima rodne ravnopravnosti.

Potrebno je imati na umu da nijedna oblast djelovanja nije rodno neutralna. Programi i aktivnosti organizacija civilnog društva, uvijek imaju neke rodno specifične posljedice, čak i kada se odnose na neke naizgled udaljene oblasti, poput uklanjanja lokalnog otpada, planiranja ili sprovođenja programa koji doprinose lokalnom razvoju i sl. Stoga je od izuzetne važnosti, voditi računa o principima rodne ravnopravnosti i mogućim efektima svakog projekta i/ili aktivnosti koje sprovode OCD na rodnu ravnopravnost. Ipak, način na koji će OCD ostvarivati uticaj na rodnu ravnopravnost razlikuje se u zavisnosti od njihovog profila i primarnih ciljeva.

3.1. Koliko se bavite i koliko znate o rodnoj ravnopravnosti?

Upravo od profila Vaše organizacije i predznanja o rodnoj ravnopravnosti i GM zavisi na koji način ćete koristiti ovaj priručnik, odnosno, koji će njegovi elementi biti posebno korisni za Vas. Zbog toga je potrebno da prvo sprovedete procjenu svog profila i predznanja.

Samoprocjena

1. Dio koji se odnosi na tip organizacije.
2. Dio koji se odnosi na poznavanje pojmova, koncepta, međunarodnog i nacionalnog okvira za RR.
3. Dio koji se odnosi na gender mehanizme na lokalnom nivou.

Odgovorite na sljedeća pitanja kako bi procijenili tip Vaše organizacije:

1. Da li je Vaša organizacija u posljednjih godinu dana realizovala projekte usmjerene ka unapređenju politika rodne ravnopravnosti?
2. Od ukupnog broja projekata realizovanih u poslednjih godinu dana, da li je većina bila usmjerena ka nekom obliku unapređenja položaja žena i politika rodne ravnopravnosti?
3. Da li je vaša organizacija u toku poslednjih godinu dana sprovela neka kvalitativna ili kvantitativna istraživanja koja uključuju rodni aspekt (uključujući analize zakona, dobrih praksi i sl.)?
4. Da li su žene kao ciljna grupa dio misije, vizije ili ciljeva Vaše organizacije?

Ukoliko su odgovori na pitanja NE, vi pripadate organizaciji koja se ne bavi pitanjima rodne ravnopravnosti i treba detaljnije da se upoznate sa svim definicijama i normativno pravnim okvirom.

Ukoliko su odgovori na pitanja DA, vi pripadate organizaciji koja se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti i može pročitati definicije, koncepte i normativno pravni okvir kako bi se podsjetili ili provjerili da li imamo isto razumijevanje.

Odgovorite na sljedeća pitanja kako bi procijenili Vaše poznavanje pojmova, koncepata i okvira za rodnu ravnopravnost:

1. Da li ste upoznati sa sljedećim pojmovima i politikama:
 - Rodna ravnopravnost
 - Politike rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini
 - Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini
 - Politike rodne ravnopravnosti u EU
 - EU Povelja o ravnopravnosti žena i muškaraca u lokalnim zajednicama
2. Da li ste u svom radu učestvovali u aktivnostima usmjerenim ka unapređenju rodne ravnopravnosti?
3. Da li ste bili uključenu u organizaciju specifičnih akcija zagovaranja za unapređenje rodne ravnopravnosti?

Odgovorite na sljedeća pitanja kako bi procijenili da li ste upoznati sa stanjem rodne ravnopravnosti u Vašoj opštini:

1. Da li ste upoznati sa politikom rodne ravnopravnosti u Vašoj opštini/gradu?
2. Da li ste upoznati sa mehanizmima za rodnu ravnopravnost u Vašoj opštini/gradu?
3. Da li ste bili uključeni u organizaciju specifičnih akcija zagovaranja za unapređenje rodne ravnopravnosti u Vašoj opštini/gradu?
4. Da li ste upućeni u najveće rodne nejednakosti u Vašoj opštini/gradu?
5. Da li imate iskustva sa praćenjem stanja rodne ravnopravnosti u Vašoj opštini/gradu?

Ukoliko su odgovori na pitanja NE, vi pripadate organizaciji koja se ne bavi pitanjima rodne ravnopravnosti i koja treba detaljnije da se upozna sa svim definicijama i normativno pravnim okvirom.

Ukoliko su odgovori na pitanja DA, vi pripadate organizaciji koja se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti i može pročitati definicije, koncepte i normativno pravni okvir kako bi se podsjetili ili provjerili da li imamo isto razumijevanje.

3.2. Neophodna znanja o rodnoj ravnopravnosti

Da bismo mogli da preuzmemo aktivniju i efikasniju ulogu u razvoju lokalnog okvira za rodnu ravnopravnost, potrebno je da unaprijedimo znanja i informisanost o rodnoj ravnopravnosti. Stoga ćemo prvo pojasniti neke osnovne pojmove i koncepte, zatim pokušati da uočimo šta su rodne nejednakosti i u kojim se sve aspektima ispoljavaju, da bi na kraju razumjeli šta je „rodna ravnopravnost“ i na koji način se ona reguliše i unapređuje na međunarodnom nivou.

3.2.1. *Pol, rod i drugi srodni pojmovi*

Pol ukazuje na biološke razlike između žena i muškaraca, dok **rod** ukazuje na društveno-kulturno uslovljene razlike između žena i muškaraca koje se ispoljavaju u ulogama koje obavljaju ili u karakteristikama koje se percipiraju kao „ženske“ ili „muške“. Ove rodne razlike se usvajaju socijalizacijom, što znači da su naučene i uslovljene različitim faktorima sredine, poput normi i vrijednosti, sadržanih u datoj kulturi ili religiji, političkim, ekonomskim, klasnim i drugim faktorima.

Rodni identitet predstavlja subjektivno iskustvo žena i muškaraca o svom rodu. On ukazuje na poistovjećivanje osobe sa datim rodom, na osjećaj pripadnosti datom rodu.

Iako je uobičajeno da se govori isključivo o ženskom i muškom polu, kao i o ženskom i muškom rodu, u stvarnosti se rodni identiteti ne javljaju uvijek u ovako čistim oblicima. Neki ljudi se rađaju bez jasno određenih polnih karakteristika (intersex osobe), a čitave grupe ljudi različito definišu svoje rodne identitete (transrodne osobe).

Primjer španske atletičarke Marie Patino

Kada je španska atletičarka Maria Patino 1985. godine otišla na Univerzijadu u Kobe (Japan) doživjela je veliki šok – rezultati testa za dokazivanje pola su ukazali da je takmičarka gentski muško jer nema Barovo tijelo u svojim ćelijama. Ona izgleda kao žena iako nema tipičan broj X hromozoma za ženski broj. Umesto dva X, ona ima jedan X i jedan Y hromozom.

Zvaničnici na takmičenju su joj zabranili da nastupa i savjetovali je da kaže da se povrijedila kako ne bi privukla pažnju. Ipak, Maria, ubjeđena da je žensko, nastavila je da trenira i da se takmiči, zbog čega je izbačena iz španskog nacionalnog tima. Titule su joj oduzete i na kraju joj je zabranjeno da se takmiči. Tek nakon dvije i po godine je Maria ponovo dobila dozvolu da se takmiči od strane Međunarodne atletske federacije.

Danas u svijetu živi hiljade žena sa Sindromom neosjetljivosti na androgene. Ove žene izgledaju i osjećaju se kao tipične žene u svakom smislu, društvenom i pravnom, iako imaju XY hromozome i ne mogu da imaju djecu.

Rodne uloge su skup aktivnosti, oblika ponašanja i obaveza koje su pripisane ženama i muškarcima na temelju roda, a u skladu sa prihvaćenim normama, vrijednostima i očekivanjima koje su društveno-kulturno uslovljene.

Rodni odnosi predstavljaju društvene odnose između pripadnika rodova utemeljene u odnosima moći, vrijednostima i normama o „primjerenim” ulogama koje se očekuju da u datom društveno-istorijskom kontekstu obavljaju.

Rodni režim predstavlja poredak relativno trajnih i strukturiranih odnosa između rodova koji se oblikuju i održavaju u okviru institucija, organizacija, zajednica i grupa, i koji su vidljivi kako na nivou diskursa, tako i na nivou praksi.

Patrijarhat

Termin „patrijarhat” doslovno znači „vladavinu oca”. U feminističkoj literaturi postoje različita objašnjenja patrijarhata. Ovdje ćemo prikazati jedno od najobuhvatnijih koje je izložila Silvija Volbi. Patrijarhat predstavlja onaj oblik rodnog režima, odnosno sistem društvenih struktura i praksi u kojem muškarci dominiraju, vrše represiju nad ženama i eksploatišu ih. Volbije-va¹ razlikuje 6 struktura patrijarhata:

1. Plaćeni rad – u većini društava žene su manje plaćene nego muškarci;
2. Proizvodnja u domaćinstvu – žene su pretežno odgovorne za rad u kući i brigu o porodici;
3. Državu – žene mnogo manje nego muškarci imaju direktan pristup političkoj moći ili političkoj reprezentaciji;
4. Nasilje – žene su češće nego muškarci žrtve fizičkog, emocionalnog ili seksualnog zlostavljanja;
5. Seksualnost – žene su češće nego muškarci tretirani kao seksualna roba i kontrolisane preko seksualnosti;
6. Kultura – žene su ili manje prisutne u medijima i popularnoj kulturi nego muškarci ili su predstavljene na loš način.

Ove strukture su međusobno isprepletane i one združene dovode do duboke podređenosti i eksploatacije žena.

1 Walby, S. (1990) *Theorizing Patriarchy*, Blackwell, Oxford.

Rodna diskriminacija predstavlja nejednak tretman, odnosno isključivanje ili uskraćivanje na temelju rodne pripadnosti. Rodna diskriminacija može biti direktna (kada se neposredno diskriminiše osoba na temelju pripadnosti određenom polu ili na osnovu rodnog identiteta) ili indirektna (kada se postavljaju zahtjevi, kriterijumi, pravila koja idu na štetu pripadnika/ca jednog pola ili rodnog identiteta).

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama UN definiše diskriminaciju prema ženama kao „*svako razlikovanje, isključivanje ili uskraćivanje koje se čini na osnovu pola, a sa posljedicom ili ciljem ugrožavanja ili onemogućavanja sticanja ili ostvarivanja, a po osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili drugoj sferi*” (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama Ujedinjenih nacija, član 1).

Zakonske definicije diskriminacije

Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” broj 32/10 – prečišćeni tekst)

Diskriminacija po osnovu pola je svako stavljanje u nepovoljniji položaj bilo kojeg lica ili grupe lica zasnovano na polu, zbog kojeg se licima ili grupi lica otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava ili sloboda.

U svojim oblicima diskriminacija može biti **direktna, indirektna, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, podsticanje na diskriminaciju i nasilje po osnovu pola**. (član 3 Zakona)

Direktna diskriminacija po osnovu pola postoji kada je lice ili grupa lica bilo tretirano, tretira se ili može biti tretirano nepovoljnije u odnosu na drugo lice ili grupu lica u istoj ili sličnoj situaciji.

Indirektna diskriminacija po osnovu pola postoji kada prividno neutralna pravna norma, kriterijum ili praksa jednaka za sve je dovela, dovede ili bi mogla dovesti u nepovoljniji položaj lice ili grupu lica jednog pola u poređenju sa licem ili grupom lica drugog pola. (član 4 Zakona)

Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje po osnovu pola kojim se želi povrijediti dostojanstvo lica ili grupe lica i stvoriti zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje ili kojim se postiže takav učinak.

Seksualno uznemiravanje je svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja polne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo lica ili grupe lica, ili kojim se postiže takav učinak, naročito kad to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Podsticanje na diskriminaciju zasnovano na polu, ako je počinjeno sa namjerom, izjednačava se sa diskriminacijom u smislu člana 3. ovog Zakona. (član 5 Zakona)

Nasilje po osnovu pola je zabranjeno.

Nasilje po osnovu pola je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju lice ili grupu lica da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.

Nasilje po osnovu pola uključuje, ali se ne ograničava, na

- a) nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu;
- b) nasilje koje se dešava u široj zajednici
- c) nasilje koje počine ili tolerišu organi vlasti i drugi ovlašteni organi i pojedinci
- d) nasilje po osnovu pola u slučaju oružanih sukoba

Nadležne vlasti obavezne su preduzeti odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu pola u javnoj i privatnoj sferi života, te osigurati instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama.

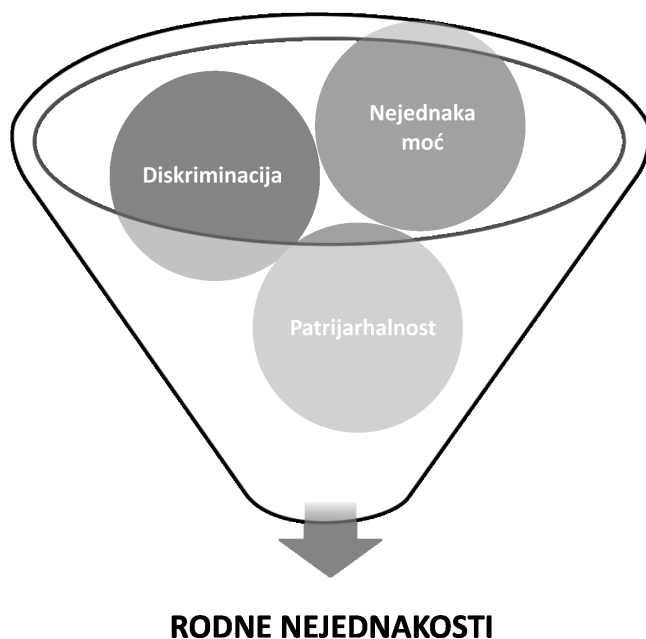
Nadležne vlasti obavezne su preduzeti odgovarajuće mjere, uključujući ali ne ograničavajući se, na oblast obrazovanja radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi zasnovanih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg pola, kao i na stereotipnim ulogama lica muškog i ženskog pola. Ovo uključuje, ali nije ograničeno na edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, u javnosti i na druge načine. (član 6 Zakona)

Viktimizacija je oblik diskriminacije koji postoji kada se lice ili grupa lica dovede u nepovoljniji položaj zbog odbijanja naloga za diskriminatornim postupanjem, prijave diskriminacije, svjedočenja u postupku zaštite od diskriminacije na osnovu pola ili ako je na bilo koji drugi način učestvovalo u postupku vođenom povodom diskriminacije na osnovu pola. (član 7 Zakona)

Rodne uloge, odnosi i režimi se sporo mijenjaju, ali nisu nepromjenljivi. Upravo politikama rodne ravnopravnosti se nastoji uticati na promjene u ovim aspektima, što nije nimalo lak zadatak i zahtijeva veliku posvećenost svih relevantnih aktera.

3.2.2. Šta su rodne nejednakosti?

Rodne nejednakosti su one nejednakosti koje su utemeljene na rodnoj pripadnosti, a koje se mogu ispoljiti kroz nejednake položaje, uloge i odgovornosti, nejednak pristup resursima ili nejednaku raspodjelu. Uzroci rodnih nejednakosti su brojni i veoma složeni. U pogledu relevantnosti i značaja različitih faktora za uspostavljanje i obnavljanje rodnih nejednakosti postoje brojna teorijska stanovišta i debate koje se vode decenijama. Nećemo pogriješiti ako kažemo da se u osnovi rodnih nejednakosti najčešće nalazi nejednaka moć žena i muškaraca koja je utemeljena u sistemu patrijarhalnih kulturnih modela i koja se često uspostavlja i održava kroz mehanizme rodno zasnovane diskriminacije.

Rodne nejednakosti se mogu prepoznati na različitim nivoima – od porodice, preko lokalne zajednice, cijele države, pa do međunarodne zajednice, odnosno globalno – svjetskog nivoa. Pored toga, one se ispoljavaju u različitim oblastima društvenog i privatnog života, od politike, preko ekonomije, kulture do privatnih odnosa u domaćinstvu i porodici.

Rodne nejednakosti u političkoj participaciji

Političko odlučivanje predstavlja jednu od oblasti u kojoj su rodne nejednakosti najizraženije. Muškarci i žene nemaju jednake šanse da zauzmu položaje političke moći, niti imaju jednak pristup procesu donošenja važnih političkih odluka. Ovakav trend prepoznatljiv je na svjetskom nivou, ali to ne bi trebalo da bude utjeha za nepovoljno stanje u našem društvu, već bi se trebalo ugledati na države koje predstavljaju pozitivne primjere u pogledu ravnopravnijeg učešća žena i muškaraca u politici. Tek ovo ravnopravno učešće može da omogući da se politike koje se usvajaju oblikuju po mjeri potreba i žena i muškaraca.

Interesantni brojevi

- Žene zauzimaju položaje šefova država samo u 17 zemalja u svijetu,
- Svjetski prosjek zastupljenosti žena u parlamentima iznosi 19.5%,
- Evropski prosjek zastupljenosti žena u parlamentima nije mnogo bolji – iznosi 22.3%,
- Samo u slučaju 9 zemalja u svijetu žene bilježe učešće u parlamentima od preko 40%².

Podaci o Bosni i Hercegovini

- U najvišem zakonodavnom organu vlasti Republike Srpske, 25% je žena narodnih poslanika/ca,
- U izvršnoj vlasti Republike Srpske, od ukupnog broja ministara, pet pozicija zauzimaju žene (31%) i jedna od ministarki je na mjestu potpredsjednice Vlade,

2 UN Women 2012, *Women in Politics*: http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnap12_en.pdf (30.08.2012).

- Kada su u pitanju najviši izvršni organi vlasti u Bosni i Hercegovini, polna struktura je isključivo u korist muškog pola³.

Pristup ekonomskim resursima i ekonomska participacija

Rodne nejednakosti u smislu nejednakih šansi za ekonomsku participaciju i jednak pristup ekonomskim resursima takođe su veoma izražene.³

Nejednakosti u posjedovanju imovine se manifestuju kao nejednakost u posjedovanju zemljišta, stambenog i poslovnog prostora, sredstava za proizvodnju i drugih resursa koji su značajni za obavljanje ekonomskih aktivnosti ili životni standard. U mnogim zemljama žene rjeđe posjeduju bankovne račune, zbog čega teže mogu da obavljaju i finansijske transakcije vezane za rad ili svakodnevni život, a rjeđe posjeduju i ušteđevinu.

Nasljeđivanje imovine

Prema Zakonu o nasljeđivanju (član 3, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj: 1/09) „Građani su pod istim uslovima ravnopravni u nasljeđivanju”, što znači da *de iure* ne postoje razlike u nasljeđivanju imovine kada su u pitanju žene ili muškarci. Iza ostavioca su utvrđeni zakonski nasljedni redovi, u kojima pol nasljednika nije od značaja za nasljeđivanje.

Kod nasljeđivanja po osnovu testamenta, ostavilac slobodno svojom voljom određuje nasljednika i nije obavezan na zakonom utvrđen princip.

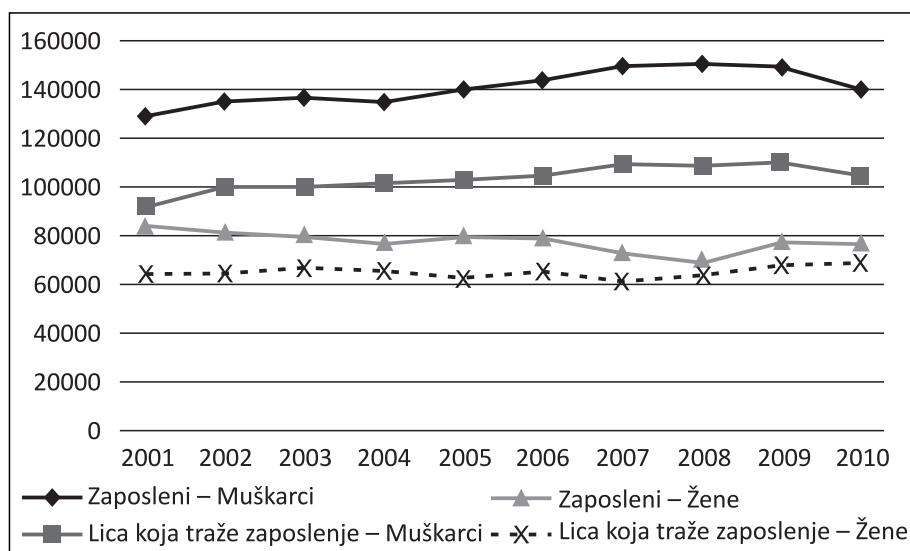
Praksa međutim pokazuje da postoje predrasude, posebno u nerazvijenim ruralnim područjima, da imovinu nasljeđuju muška djeca ili onaj ko ostaje na imanju (najčešće muškarac). Ovo se često i dešavalo u praksi, posebno u ruralnim područjima i u prošlosti, koliko zbog nepoznavanja Zakona od strane ostavioca, toliko i zbog tradicije i predrasuda (smatra se da ženska djeca udajom ili odlaskom iz kuće stiču ova prava u drugoj porodici).

3 Gender centar RS, „Učešće žena u političkom i javnom odlučivanju u Republici Srpskoj”, februar 2011.

Nejednake šanse za zapošljavanje. U najvećem dijelu zemljine kugle, uključujući i najrazvijenije države, žene bilježe nižu zaposlenost nego muškarci. To jasno ukazuje da se one suočavaju sa većim preprekama u ostvarivanju plaćenog tržišnog rada, dok i obavljaju najveći dio neplaćenog kućnog rada. U današnjim razvijenim društvima šanse za zapošljavanje stanovništva povećavaju se srazmjerno stepenu obrazovanja. Međutim, u EU na svim obrazovnim nivoima žene bilježe niže stope zaposlenosti od muškaraca. Istina, taj jaz se smanjuje na višim nivoima obrazovanja, ali i dalje ostaje značajan.

U Bosni i Hercegovini se jaz u zaposlenosti žena i muškaraca registruje kontinuirano.

Grafikon: Broj zaposlenih i lica koja traže zaposlenje stanovništva starijeg od 15 godina 2000–2010, prema polu u Republici Srpskoj:

Izvor: Statistički godišnjak 2011, Republički zavod za statistiku RS, 2012

Nejednakosti u pristupu i upravljanju ekonomskim aktivnostima. Žene se rjeđe upuštaju u preduzetništvo, a češće nalaze u statusu pomažućih članova u porodičnom poslu te predstavljaju neplaćenu radnu snagu i najčešće su angažovane u poljoprivrednoj proizvodnji na porodičnim gazdinstvima.

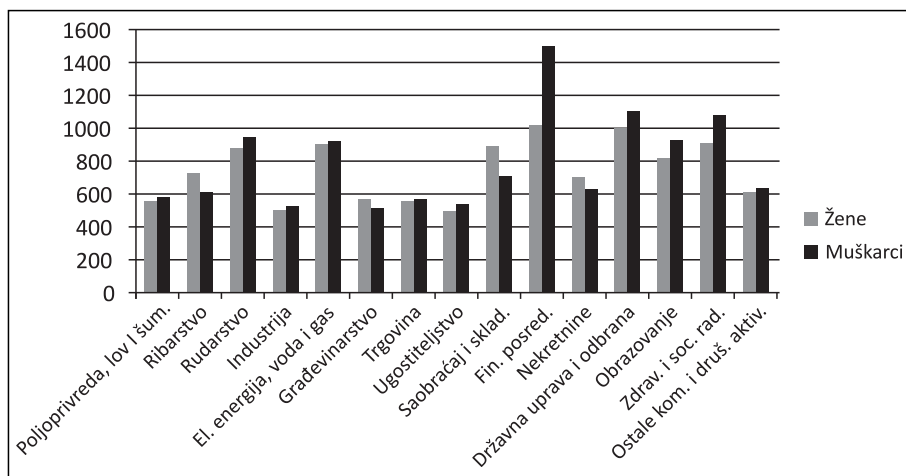
Rodna segregacija prema sektorima i zanimanjima ispoljava se u povećanoj koncentraciji žena odnosno muškaraca u pojedinim sektorima ekonomije ili u pojedinim zanimanjima. Danas brojna istraživanja ukazuju da se u takozvanim ekonomijama znanja, muškarci najčešće koncentrišu upravo u onim sektorima ekonomije u kojima se ostvaruju visoki profiti i velike zarade zaposlenih (kao što su sektori finansija, IT tehnologija, komunikacija, osiguranja i sl.), dok se žene koncentrišu u nisko produktivnim sektorima usluga, odnosno takozvanoj ekonomiji njege (socijalni i zdravstveni rad, obrazovanje, nisko kvalifikovane usluge poput ugostiteljstva, ličnih usluga i sl.).⁴ Takođe, različita istraživanja pokazuju da se usljed ove segregacije javljaju zanimanja koja su tipično „muška” i ona koja su tipično „ženska”. Tako su neka istraživanja u EU ustanovila da muškarci preovlađuju u zanimanjima kao što su zakonodavci i viši državni službenici, menadžeri korporacija, fizičari, matematičari, inženjeri, građevinski i fabrički radnici, vozači i sl.), dok žene preovlađuju u zanimanjima kao što su nastavnici, kancelarijski službenici, službenici za rad sa klijentima, medicinski tehničari i prodavci⁵.

Rodni jaz u zaradama takođe je jedan oblik rodnih nejednakosti na tržištu rada koji se registruje čak i u društvima poznatim po velikim postignućima u unapređivanju rodne ravnopravnosti, poput švedskog ili drugih skandinavskih zemalja.

4 Perrons, D. (2005) „Gender Mainstreaming and Gender Equality in the New (Market) Economy: An Analysis of contradictions”, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 2005 12(3): 389–411.

5 Fagan, C, Burchell, B. (2002) *Gender, jobs and working conditions in the European Union*, European Foundation for the Improvement of Working and Living Conditions, Luxembourg.

Grafikon: Prosječne neto plate zaposlenih u poslovnim subjektima u 2010. godini, prema područjima djelatnosti

Izvor: „Žene i muškarci u Republici Srpskoj”, Republički zavod za statistiku RS, 2012

Prethodni grafikon pokazuje više prosječne neto plate muškaraca u gotovo svim područjima djelatnosti preduzeća, osim u nekoliko područja gdje je zaposlen manji broj žena (ribarstvo, građevinarstvo, saobraćaj, skladištenje i aktivnosti u vezi sa nekretninama).

Rodno specifični rizici od siromaštva

Postoji visok nivo feminizacije siromaštva, a posebno osjetljive grupe među ženama su: žene na selu, starije žene, žene sa invaliditetom, žene žrtve nasilja, samohrane majke i pripadnice etničkih manjina.

Romske žene su u svim zemljama na Balkanu u najtežoj ekonomskoj poziciji, koja se odražava u visokim stopama mortaliteta, niskom nivou obrazovanja i niskim stopama zapošljavanja⁶.

Manje učešće žena u radnoj snazi i njihova veća nezaposlenost doprinose ekonomskom gubitku i nejednakosti koji čine osnovu za širu neravnopravnost između žena i muškaraca i za posljedicu imaju ekonomsku zavisnost i siromaštvo žena (naročito u starosti).⁷

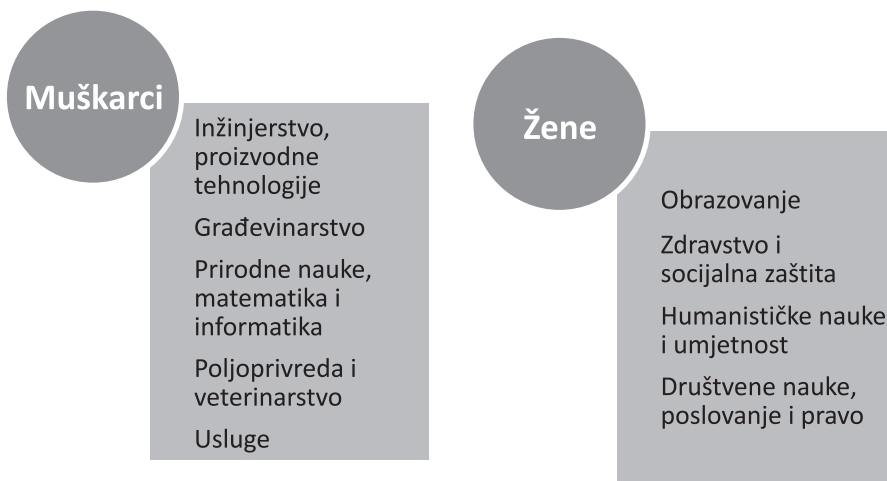
6 Izvor: Položaj žena u zemljama Balkana, Dr Marina Blagojević, 2002

7 Ravnopravnost polova u radu i zapošljavanju u Republici Srpskoj, GCRS, 2010

Nejednakosti u obrazovanju

U pojedinim dijelovima svijeta djevojčice ne uspijevaju da se uključe u obrazovni sistem u istoj mjeri kao dječaci, ili pak, ispadaju iz tog sistema ranije nego dječaci. U našoj zemlji nije takav slučaj. Razlike u obrazovanju žena i muškaraca prisutne su u starijim generacijama, ali kod mladih i osoba srednje starosti uočava se da je došlo do značajnih promjena. Obuhvat djevojčica i dječaka osnovnim i srednjim školovanjem je izjednačen, a na fakultetskom nivou obrazovanja bilježi se čak veće učešće mladih žena (u Republici Srpskoj učešće upisanih žena na fakultete u školskoj 2010/2011. godini je 56%⁸). Do nedavno žene su bile manje zastupljene na postdiplomskim studijima, posebno među doktorima nauka, ali je od 2008. godine udio žena na magistrskim i specijalističkim studijima viši od udjela muškaraca, dok je udio muškaraca na doktorskim studijima i dalje viši od udjela žena⁹. Ipak segregacija u srednjem i visokom obrazovanju je i dalje veoma izražena jer se djevojke i mladići usmjeravaju prema različitim oblastima obrazovanja i kasnije različitim profesionalnim karijerama.

Rodna segregacija u visokom obrazovanju

Izvor: *Žene i muškarci u Republici Srpskoj, RZSRS, 2012*

8 Izvor podataka: *Žene i muškarci u Republici Srpskoj, RZSRS, 2012*

9 *Žene i muškarci u Republici Srpskoj, RZSRS, 2012*

Odnosi u domaćinstvu i porodici

Rodne nejednakosti se zapažaju i u sferi privatnih odnosa i porodičnog života. One imaju osnov u nejednakim odnosima moći i najčešće se mogu zapaziti preko nejednakog pristupa novcu u domaćinstvu, podjele neplaćenog kućnog rada i brige o djeci, i drugim članovima porodice. Najekstremnije forme nejednakosti ispoljavaju se u obliku nasilja koje se najčešće vrši prema ženama.

Tabela: Evidentirane žrtve nasilja u porodici u prijavljenim djelima nasilja u porodici u Republici Srpskoj, 2010. godina

	Žrtve			
	žene	muškarci	djevojčice	dječaci
Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (član 208. KZ RS)	216	60	22	13
Djela prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici (član 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici)	681	272	58	53

Izvor: *Žene i muškarci u Republici Srpskoj, RZSRS, 2012*

U periodu od 2007. do 2011. godine, u tri sigurne kuće u Republici Srpskoj bilo je zbrinuto 616 žena i 763 djece.

Od 2005. do 2011. godine, broj poziva na SOS broj za pomoć žrtvama nasilja u porodici 1264 iznosio je 20.262 poziva, od čega je 98% žrtava bilo ženskog pola.

Prema podacima MUP RS, od 2000. do 2011. godine počinjeno je 108 ubistava u porodici, od čega je 60 ubijenih žena žrtava nasilja. Pored činjenice da žene žrtve nasilja čine više od polovine ubijenih, kada su u pitanju ubistva u porodici, žene žrtve nasilja u porodici čine više od jedne trećine ukupno ubijenih lica u Republici Srpskoj¹⁰.

Jedna od ključnih nejednakosti između polova odvija se ne na poslu, već kod kuće. Neplaćeni domaći rad predstavlja veoma značajnu ekonomsku kategoriju koja je još uvijek nevidljiva najvećem broju ekonomista, iako veoma mnogo utiče na svakodnevni život žena, pa i na njihove šanse na tržištu radne snage¹¹.

10 Izvještaj o sprovođenju Strategije za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj za 2011. godinu, GCRS, 2012

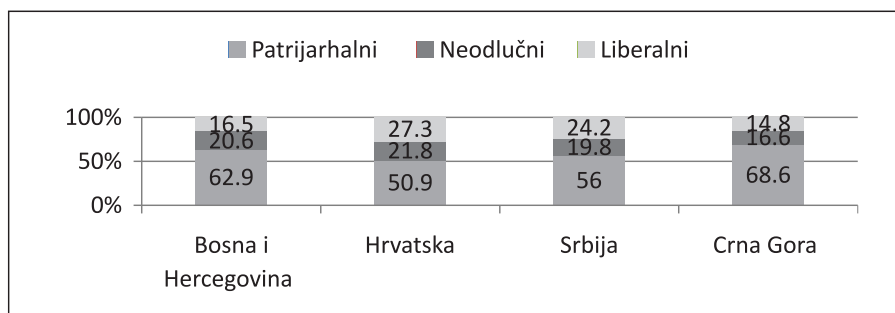
11 Ravnopravnost polova u radu i zapošljavanju u Republici Srpskoj, GCRS, 2010

Kulturni korijeni rodni nejednakosti

Način na koji će žene i muškarci obavljati uloge, koja će zanimanja odabrati, kako će se ponašati u partnerskim odnosima, šta će raditi u porodici i kako će odlučivati, u velikoj mjeri je uslovljeno kulturnim obrascima. Ovi kulturni obrasci, pored ostalog, sadrže određene norme i vrijednosti o rodnim ulogama i odnosima, to jest propisuju koje su uloge primjerene ženama, a koje muškarcima u datoj zajednici. Te norme se usvajaju tokom odrastanja, prenose sa jedne na drugu generaciju i sporo se mijenjaju.

U našem društvu, kao i u širem regionu Zapadnog Balkana, još uvijek preovlađuje patrijarhalni kulturni obrazac u kome se za žene i muškarce predviđaju različite uloge u porodici i društvu. Prema ovom kulturnom modelu, muškarcima su primjerenije uloge u javnoj sferi (politici, ekonomiji), a ženama u privatnoj (održavanje domaćinstva, briga o djeci, starima i sl.). Takva kulturna orijentacija je sveprožimajuća i tijesno povezana sa ulogama koje žene i muškarci obavljaju u svakodnevnom životu. Ovakav vrijednosni sistem nalazi se u korijenu brojnih rodni nejednakosti na koje smo prethodno ukazali.

Grafikon: Vrijednosne orijentacije u državama Zapadnog Balkana, 2004. godine

Izvor: *SESSP baza podataka, 2004.*

3.2.3. Šta je rodna ravnopravnost?

Na terminološkom nivou problem se javlja kod česte naizmjenične upotrebe termina „ravnopravnost” i „jednakost” u našem jeziku, ili u engleskom „equality” i „equity”. Na pojmovnom nivou pojmu

ravnopravnost često se suštinski pridaje značenje jednakosti, a pojmu jednakost, bar implicitno niz značenja koji se tiču socijalne pravde. Današnji dominantan politički diskurs na međunarodnom nivou uglavnom svodi pojam jednakosti na pojam ravnopravnosti. **Preovladalo je shvatanje po kome, treba obezbjediti jednakost u preduslovima, a ne nužno i jednakost u ishodima.** U tom smislu danas osnovne norme u politikama razvijenih društava Zapada predstavljaju jednakost u ostvarivanju prava, jednakost u pristupu različitim segmentima društva, jednakost u tretmanu, ili *jednakost u šansama i mogućnostima* (koje je složenije jer podrazumijeva čitav niz prethodnih ali i drugih, prije svega, strukturnih, preduslova).

Dakle rodna ravnopravnost ima višestruka značenja i ovdje ćemo navesti neka najosnovnija:

1. Žene i muškarci imaju jednaka prava u odnosu na raspodjelu resursa, dobiti i pristup uslugama ili drugim resursima.
2. Interesi, potrebe i prioriteti oba pola se jednako uzimaju u obzir prilikom formulisanja politika i oblikovanja društvenih uslova.
3. Rodna ravnopravnost se smatra ljudskim pravom.
4. Rodna ravnopravnost se odnosi i na žene i na muškarce – to nije „ženski problem“, već pogađa jednako muškarce koliko i žene.
5. Rodna ravnopravnost ne znači da su žene i muškarci *isti*, već da imaju jednake šanse, prava i da vrijede **jednako**.

„Rodna ravnopravnost znači da žene i muškarci imaju jednake uslove za ostvarivanje svojih ljudskih prava i za davanje doprinosa ali i ubiranje dobiti od ekonomskog, društvenog, kulturnog i političkog razvoja. Stoga rodna ravnopravnost podrazumijeva jednako društveno vrednovanje sličnosti i razlika muškaraca i žena, kao i njihovih uloga. Ona je utemeljena na njihovom punopravnom partnerstvu u kući, zajednici ili društvu. Rodna ravnopravnost počinje jednakim vrednovanjem djevojčica i dječaka.“

ILO (2000) *ABC of Women Worker's Rights and Gender Equality*, Geneva.

Rodna jednakost, za razliku od rodne ravnopravnosti, sadrži značenje socijalne pravde, ukazuje na pravičnost koju je potrebno postići priznanjem da žene i muškarci imaju različite potrebe, iskustva i moć. Pristup rodne jednakosti naglašava da je potrebno priznati ove razlike i na njih odgovoriti na način koji vodi jednakim ishodima.

Ovo razlikovanje rodne ravnopravnosti i rodne jednakosti, važno je za razumjevanje savremenih politika, jer se one upravo oblikuju oko koncepta i ideologije rodne ravnopravnosti.

3.2.4. Okvir za rodnu ravnopravnost na međunarodnom nivou

Problem rodni nejednakosti i pitanje ostvarivanja veće rodne ravnopravnosti prisutan je širom svijeta. Zbog saznanja o tome da se pojedinačne zemlje ili lokalne zajednice ne mogu uspješno boriti protiv rodni nejednakosti ovo pitanje postavljeno je na svjetskom nivou. Već nekoliko decenija na međunarodnom nivou se razvija okvir za rodnu ravnopravnost. Ovaj okvir sadrži različite konvencije, povelje, institucije koje definišu ciljeve i pravce djelovanja u različitim oblastima i na različitim nivoima.

Najvažniji elementi **međunarodnog normativnog okvira** za rodnu ravnopravnost:

1979 – Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* – CEDAW) usvojena na Generalnoj skupštini UN definiše diskriminaciju prema ženama kao i niz mjera koje treba preduzeti na nacionalnom nivou država potpisnica u cilju otklanjanja svih oblika diskriminacije nad ženama. BiH je potpisnica konvencija koje su usmjerene na unapređivanje rodne ravnopravnosti. BiH je ratifikovala CEDAW (UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena) 1993. godine, te je Konvencija postala aneks Ustava BiH i kao takva obavezujuća za primjenu. Opcionalni protokol Konvencije je ratifikovan 2002. godine. Konvencija CEDAW obavezuje BiH na eliminisanje diskriminacije u pravnom, političkom, ekonomskom i kulturnom životu. Dakle, međunarodni okvir je obavezujući za BiH i ona je dužna da razvija i sprovodi politike rodne ravnopravnosti na državnom, ali i na nivou svih lokalnih zajednica, kako bi se preuzete obaveze i deklarirana posvećenost zaista i ostvarili.

1985 – na *Trećoj svjetskoj konferenciji o ženama* održanoj u Najrobiju predložen je po prvi put koncept gender mainstreaming. Prethodne strategije za smanjenje rodnog jaza bile su najčešće centrirane oko žena i specifičnih usko fokusiranih inicijativa. Međutim, ti projekti bili su često marginalni i nisu se odnosili na šire političke agende i institucionalne promjene. Na ovoj konferenciji prepoznato je da je potrebno mijenjati strukture i prakse kako bi se unaprijedila rodna ravnopravnost.

1994 – Savjet Evrope je proglasio da bi jednake prilike za žene i muškarce trebalo da budu glavna tema za EU. Savjet je takođe po prvi put upotrijebio koncept „gender mainstreaming“ i osnovan je Upravni odbor za ravnopravnost žena i muškaraca.

1995 – Na *Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama* u Pekingu, vlade zemalja i Ujedinjene Nacije su se obavezali na međunarodne norme i standarde jednakosti između muškaraca i žena, takođe obavezali su se i na unapređenje gender mainstreaming-a u svojim politikama i programima. BiH je takođe politički obavezna primjenjivati Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju (iz 1995. godine) kao i Deklaraciju iz Kaira iz 1994. godine. Pekinška deklaracija i platforma za akciju usvojene su 15. septembra 1995. Usvajanjem platforme za akciju, međunarodna zajednica se obavezala da radi na unapređenju položaja žena, osnivanju mehanizama za promovisanje ženskih prava

i razvijanju instrumenata i alata kao odgovora na ove probleme. Ni jedna od spomenutih deklaracija nema status zakonski obavezujućeg dokumenta, ali se svaka država članica (potpisnica Pekinške deklaracije i platforme za akciju) obavezuje da pripremi Državni akcioni plan za poboljšanje položaja žena.

1996 – U februaru 1996. godine, EU se zvanično obavezuje na gender mainstreaming – "Uključivanje jednakih mogućnosti za žene i muškarce u politike i aktivnosti svih zajednica „.

Prvi godišnji izveštaj o „Ravnopravnosti žena i muškaraca u EU“ objavljen je zajedno sa analizom tadašnjeg stanja sprovođenja gender mainstreaminga. Godišnji izveštaji od tada, se prave svake godine.

1997 – Evropska komisija imenuje kancelarije za gender mainstreaming u 26 odjeljenja u cilju razvoja politika rodne ravnopravnosti.

EU daje nove odredbe u *Amsterdamskom sporazumu* iz 1997. – U člancima 2 i 3 izmijenjene su formulacije kao što su „jednaka plata“ i „jednako ophođenje na poslu“ u „jednake prilike za žene i muškarce“.

1998 – Evropska komisija je objavila *Prvi izveštaj istraživanja o gender mainstreamingu* i nakon toga gender mainstreaming je integrisan kao sastavni dio Petog istraživačkog programa EU.

1999 – *Amsterdamski sporazum* stupa na snagu i pravno obavezuje države članice na gender mainstreaming.

Gender mainstreaming/integrisanje rodne ravnopravnosti, postaje sastavni dio *EU smjernica za zapošljavanje*, čime se države članice obavezuju da uključe gender mainstreaming u nacionalne planove za zapošljavanje.

2000 – Rezoluciju broj 1325 o ženama, miru i sigurnosti usvojilo je Vijeće sigurnosti 31. oktobra 2000. godine. Rezolucija je zakonski obavezujuća za sve države članice UN. Njome se usvaja inkluzivni koncept sigurnosti i države članice pozivaju da osiguraju potpuno i ravnopravno učešće žena u svim pitanjima od značaja za mir i sigurnost. Prateće Rezolucije uključuju Rezoluciju 1820 (2008), Rezoluciju 1888 i Rezoluciju 1889.

2006 – *Plan EU za ostvarenje jednakosti između žena i muškaraca* (2006 – 2010) ističe 6 prioriternih oblasti: jednaka ekonomska nezavisnost žena i muškaraca, usaglašavanje privatnog i profesionalnog života, jednaka zastupljenost u donošenju odluka, iskorjenjavanje

svih oblika rodno zasnovanog nasilja, uklanjanje rodni stereotipa i promocija rodne ravnopravnosti u zemljama trećeg svijeta.

Evropsku povelju za ravnopravnost žena i muškaraca na lokalnom nivou objavio je Savjet evropskih opština i regiona.

2007 – osnovan je *Evropski institut za rodnu ravnopravnost*.

2010 – Evropska komisija usvaja *Žensku povelju* kako bi poboljšala promociju jednakosti između žena i muškaraca u Evropi i širom svijeta. Povelja sadrži pet oblasti djelovanja: ekonomska nezavisnost, jednaka plata, zastupljenost žena u donošenju odluka i moćnim pozicijama, poštovanje ženskog dostojanstva i integriteta, kraj rodno zasnovanom nasilju i spoljne akcije EU. Nakon Plana 2006 – 2010 i formulisanja konkretnih mjera u skladu sa prioritetima postavljenim u *Ženskoj povelji*, Komisija je usvojila *Strategiju za jednakost između žena i muškaraca (2010 – 2015)*.

2011 – U Evropskom paktu za rodnu ravnopravnost, koji je usvojio Savjet, države članice su se obavezale na jačanje rodne jednakosti kao važnog elementa saradnje u EU.

2011. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja prema ženama i porodičnog nasilja usvojena je u Istanbulu. Ova konvencija predstavlja prvi pravno obavezujući instrument koji stvara obuhvatan pravni okvir za borbu protiv nasilja nad ženama. Nasilje prema ženama ovaj dokument definiše kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije. Savjet Evrope također je objavilo skup preporuka. Iako one nisu zakonski obavezujuće za BiH, ove preporuke bile su značajne tokom izrade Zakona o ravnopravnosti polova, kao i tokom izrade Gender akcionog plana u BiH.

U zvaničnom političkom diskursu EU, rodna ravnopravnost (gender equality) predstavlja „koncept koji znači da sva ljudska bića imaju slobodu da razvijaju lične sposobnosti i prave izbore bez ograničenja nametnutih strogim rodnim ulogama; da se različito ponašanje, želje i potrebe žena i muškaraca u jednakoj mjeri uzimaju u obzir, vrednuju i podržavaju” (EC, 2004). Rodna jednakost (gender equity) predstavlja „pravičan odnos na osnovu roda, koji podrazumijeva jednak tretman ili tretman koji je različit, ali koji se smatra jednakim u smislu prava, beneficija, obaveza i mogućnosti” (Ibid)¹².

U oblasti rodne ravnopravnosti postoji čitav niz **institucija na nivou EU**. U okviru Evropske komisije djeluje *Grupa komesara za osnovna prava, anti-diskriminaciju i jednake šanse* koja ima mandat da oblikuje politike i obezbijedi koherentnost aktivnosti Evropske komisije u oblasti osnovnih ljudskih prava, anti-diskriminacije i jednakih šansi, kao i integracije manjinskih grupa, kako bi se osigurala rodna ravnopravnost. *Međuresorna grupa za rodnu ravnopravnost*, formirana je 1995. godine i okuplja predstavnike svih uprava Evropske komisije. Njen glavni zadatak je da obezbijedi da se pitanja rodne ravnopravnosti na adekvatan način uključe u sve relevantne resorne politike (gender mainstreaming), kao i da koordinira sve aktivnosti vezane za rodnu ravnopravnost planirane za datu godinu, a u okviru nadležnosti Evropske komisije.

Evropski institut za rodnu ravnopravnost (European Institute for Gender Equality) predstavlja evropsku agenciju za podršku EU članicama i EU institucijama (posebno Evropskoj komisiji) u njihovim naporima da unaprijede rodnu ravnopravnost, da suzbijaju rodnu diskriminaciju i razvijaju svijest o rodnim pitanjima. Osnovni zadaci instituta su:

12 Prevod na srpski: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, 2004.

- Prikupljanje i analiza podataka o pitanjima rodne ravnopravnosti
- Razvoj metodoloških oruđa, posebno za integrisanje rodne dimenzije u sve oblasti politika;
- Olakšavanje razmjene najboljih praksi i dijaloga između različitih zainteresovanih strana;
- Podizanje svijesti EU građana i građanki o pitanjima rodne ravnopravnosti.

Evropska povelja o jednakosti žena i muškaraca u lokalnoj zajednici. Donosioci politika u Evropskoj uniji prepoznali su ovu ključnu ulogu lokalnih zajednica u uspostavljanju rodne ravnopravnosti širom prostora Unije, pa je Savjet evropskih opština i regiona, kao asocijacija lokalnih i regionalnih vlasti iz preko trideset zemalja Evrope, usvojio 2006. godine Evropsku povelju o jednakosti muškaraca i žena u lokalnom životu. U ovoj povelji se ističe:

„Bez ravnopravnosti u političkom, ekonomskom i bilo kom drugom obliku odlučivanja, ne postoji mogućnost da rodna ravnopravnost bude integrisana u kreiranje politika vlade. Bez aktivnog učešća žena u procesu izgradnje našeg društva kao modernog, evropski profilisanog i demokratskog, nije moguće ostvarivanje demokratije ravnopravnosti i napretka društva.¹³“

Povelja još nije prihvaćena u određenom broju jedinica lokalne samouprave u Republici Srpskoj, iako su neke od njih izrazile interesovanje za usvajanje Povelje.

3.2.5. Kako izgleda okvir za rodnu ravnopravnost u Republici Srpskoj?

U Republici Srpskoj su, poslednjih godina, učinjeni brojni koraci u razvoju okvira za rodnu ravnopravnost – na polju zakona, strategija i institucija:

13 Evropska komisija (2006) Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou, Brisel

Institucije

Odgovornost za praćenje primjene Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini leži prije svega, na institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost polova. Obaveza uspostavljanja ovih mehanizama zasnovana je na zakonu.

Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine i gender centri entiteta djeluju kao centralni mehanizmi za ravnopravnost polova u Bosni i Hercegovini. Prema Zakonu, ove centralne institucije u okviru izvršne vlasti prate primjenu zakona, prate stanje ravnopravnosti polova, iniciraju usklađivanje zakona sa standardima za ravnopravnost polova, predlažu mjere za unapređenje ravnopravnosti polova, daju mišljenja i preporuke u slučajevima kršenja zakona i izvještavaju domaća i međunarodna tijela o stanju u pojedinim oblastima i generalno.

U okviru zakonodavnih organa države i entiteta na svim nivoima (uključujući kantone u Federaciji Bosne i Hercegovine) djeluju komisije i odbori za ravnopravnost polova. Njihovi zadaci nisu propisani ovim zakonom, već zakonskim i drugim aktima o radu i organizaciji organa u okviru kojih su ustanovljeni. U praksi, ove komisije, odnosno odbori iniciraju donošenje zakonskih propisa i strategija za unapređenje ravnopravnosti polova, nadziru njihovu primjenu, razmatraju sve materijale koji se razmatraju na parlamentarnim sjednicama sa aspekta ravnopravnosti polova i predlažu izmjene i dopune radi usaglašavanja sa standardima za ravnopravnost polova. Parlamentarna tijela mogu tražiti od vlada i drugih institucija izvještaje, informacije i dokumente koji su relevantni za praćenje primjene zakonodavstva jednakih mogućnosti. U Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine u okviru Predstavničkog doma, djeluje Komisija za ravnopravnost polova kao parlamentarno tijelo na najvišem nivou, dok je u Narodnoj skupštini Republike Srpske osnovan i djeluje Odbor jednakih mogućnosti. Sve jedinice lokalne samouprave u Republici Srpskoj imaju komisije za ravnopravnost polova, koje najčešće funkcionišu kao skupštinska tijela, a u manjem broju slučajeva, postoje i pri administrativnim službama opština. O obavezama svih mehanizama biće više riječi u dijelu u kojem je predstavljen normativno-pravni okvir.

Normativno – pravni okvir za ravnopravnost polova

Pregled najvažnijih dokumenata u domaćem zakonodavstvu neizostavno se mora posmatrati na više nivoa, srazmjerno zakonodavnim ovlaštenjima i aktivnosti – nivo Bosne i Hercegovine, nivo entiteta Republike Srpske i lokalni nivo.

Ustav Bosne i Hercegovine, svojim članom II – Ljudska prava i osnovne slobode, garantuje da će Bosna i Hercegovina i oba njena entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, zatim da se prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i u njenim protokolima, direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Uživane prava i sloboda iz Ustava Bosne i Hercegovine i međunarodnih sporazuma koje Ustav nabraja u svom Aneksu I, garantuje se svim licima u BiH, bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini

Zakon o ravnopravnosti polova („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” br. 32/10 – prečišćeni tekst) je usvojen 2003. godine i predstavlja najvažniji instrument za razvijanje svijesti o pitanjima ravnopravnosti polova i uvođenje principa ravnopravnosti polova u javne politike i propise. Zakon u svim aspektima prati odredbe UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije. Zbog značaja ovog Zakona u primjeni standarda za ravnopravnost polova na lokalnom nivou, u ovom dijelu dajemo datalniji prikaz obaveza koje iz njega proizilaze.¹⁴

Zakonom se uređuje, promoviše i štiti ravnopravnost polova, garantuju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na pol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te sprečava direktna i indirektna diskriminacija zasnovana na polu.

Zakonom se takođe reguliše pitanje izuzetaka od diskriminacije i dozvoljava donošenje posebnih mjera radi otklanjanja postojeće neravnopravnosti polova. U ovom smislu, Zakonom je propisano da se diskriminacijom na smatra uvođenje, dono-

14 Krunić, 2012.

šenje i provođenje privremenih posebnih mjera s ciljem otklanjanja postojeće neravnopravnosti, promovisanja jednakosti i zaštite ravnopravnosti polova, te takođe, da se diskriminacijom po osnovu pola ne smatra norma, kriterijum ili praksa koju je moguće objektivno opravdati postizanjem zakonitog cilja, proporcionalnog preduzetim nužnim i opravdanim mjerama. Privremene posebne mjere u smislu ovog zakona predstavljaju specifične aktivnosti čije sprovođenje je zakonom dozvoljeno (koje se sprovode paralelno sa primjenom rodno osviještenih politika) kad god kulturne vrijednosti ili norme ograničavaju učešće žena u društvu.

Zakonom o ravnopravnosti polova propisuje se definicija diskriminacije po osnovu pola koja može biti direktna i indirektna diskriminacija, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i nasilje po osnovu pola kao i viktimizacija kao oblik diskriminacije.

U posebnom odjeljku Zakon definiše pojmove: pola, roda, ravnopravnosti polova, ravnopravnog tretmana, jednakih mogućnosti, diskriminacije u jeziku, institucionalnih mehanizama za ravnopravnost polova i Gender akcionog plana kao strategije kojom se definišu programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti polova.

Zakonom su propisane obaveze u pogledu obezbjeđivanja ravnopravnosti polova u oblasti obrazovanja kao jedne od veoma važnih oblasti za uspostavljanje ravnopravnosti polova. Ove odredbe usklađene su sa osnovnim obavezama iz člana 10. Konvencije UN o ukidanju svih oblika diskriminacije žena kojima se zahtijeva od vlada da preduzmu sve moguće mjere kako bi se ukinula diskriminacija žena u obrazovanju.

Zakonom se obezbjeđuje ravnopravnost u procesu zapošljavanja, odnosno zabranjuje diskriminacija po osnovu pola/roda u procesu ponude zapošljavanja, otvorenog oglasa, postupku popune slobodnih radnih mjesta, radnog odnosa i otказа radnog odnosa. Posebno se nalaže obaveza da poslodavci preduzmu efikasne mjere s ciljem sprečavanja uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i diskriminacije po osnovu pola/roda u radu i radnim odnosima, a sindikati i udruženja poslodavaca identifikuju kao nosioci obezbjeđivanja jednakosti u ostvarivanju prava na rad i u pogledu uslova zapošljavanja za žene i muškarce. Propisuje se jednako pravo pristupa ekonomskom poslo-

vanju, bez obzira na pol/rod, što podrazumijeva jednak tretman u pristupu svim ekonomskim resursima, privatizaciji, pristupu i korištenju kredita i drugih oblika finansijske pomoći, dozvola i registracija za poslovanje, kao i uslova za njihovo dobijanje. Apostrofira se potreba za unapređenjem ravnopravnosti žena na selu, kako bi se omogućio njihov ekonomski opstanak i opstanak njihove porodice.

Na sličan način regulišu se standardi, obaveze i zabrana diskriminacije u oblastima socijalne i zdravstvene zaštite, te naglašava posebna obaveza preduzimanja posebnih mjera u cilju zaštite i unapređenja reproduktivnog zdravlja žena.

Zakonom se propisuje obaveza obezbjeđivanja jednakih prava, pristupa i učešća sportskom i kulturnom životu, bez obzira na pol. Ovaj član osigurava ženama pravo na učešće u sportskim, rekreativnim i kulturnim aktivnostima i obavezuje države da preduzmu mjere kojima će se ženama omogućiti stvarni pristup za učešće u ovim oblastima. Odredbe ovog člana treba tumačiti u duhu Konevencije UN o ukidanju svih oblika diskriminacije žena kojom se zahtijeva preduzimanje mjera za otklanjanje pravnih i društvenih barijera koje se odražavaju na učešće žena u sportskom i kulturnom životu. Potrebno je osigurati da princip jednakih mogućnosti bude potpomognut finansiranjem, grantovima i drugim oblicima podrške.

Poseban odjeljak i odredba Zakona posvećeni su obavezi obezbjeđenja i promovisanja ravnopravne zastupljenosti polova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju u svim državnim tijelima na svim nivoima organizacije vlasti, tijelima lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političkim strankama, pravnim licima sa javnim ovlaštenjima, pravnim licima koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili opštine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu. Prema odredbama Zakona, ravnopravna zastupljenost polova postoji u slučaju kada je jedan od polova zastupljen najmanje u procentu 40% u navedenim tijelima.

Zakonom je propisano pravo pristupa medijima svima bez obzira na pol, te zabranjeno javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na pol, uz istovremenu obavezu medija da razvijaju svijest o ravnopravnosti polova kroz programske koncepte. Kako mediji predstavljaju važnu sferu koja uveliko utiče na

kreiranje stavova i svijesti pojedinaca/pojedinki i javnosti, ovom odredbom potcrtana je njihova uloga u dostizanju rodne ravnopravnosti.

Poseban odjeljak i član Zakona obavezuje na rodno razvrstane statističke podatke i informacije u procesu prikupljanja, evidentiranja i obrade ovih podataka u državnim organima na svim nivoima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima. Statistički podaci i informacije predstavljaju osnovne pokazatelje stanja, što dalje pretpostavlja mogućnost planiranja, kreiranja i sprovođenja mjera i aktivnosti na ostvarivanju ravnopravnosti polova. Podaci i informacije razvrstani po polu veoma su važan alat i za praćenje napretka u ovom smislu.

Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini propisuje zaštitu od diskriminacije koja se može ostvariti u sudskom postupku u kojem se odlučuje o tom pravu kao glavnom pitanju i u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije. Žrtva diskriminacije po osnovu pola ima pravo na naknadu štete prema propisima kojima se uređuju obligacioni odnosi u parničnom postupku. Zaštita od nasilja po osnovu pola, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja ostvaruje se u krivičnom postupku, uz primjenu krivičnog zakonodavstva kao subsidijernog.

Sankcije predviđene ovim zakonom kreću se od krivičnih, za nasilje, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na osnovu pola, do prekršajnih, za pravna lica i odgovorna lica u pravnom licu, ukoliko ne preduzmu odgovarajuće mjere radi eliminisanja i sprečavanja zabranjene diskriminacije po osnovu pola u radu i radnim odnosima. Prema ovom zakonu, propisana kazna zatvora za krivična djela uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i nasilja po osnovu pola kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet je od 6 mjeseci do 5 godina. Prekršajni postupci se vode u slučajevima kršenja odredbi ovog zakona za koje su propisane prekršajne sankcije.¹⁵ U ovim postupcima, pri-

15 Prekršajne sankcije prema Zakonu o ravnopravnosti polova (član 30.) su: nepreduzimanje odgovarajućih mjera i efikasnih mehanizama zaštite protiv diskriminacije po osnovu pola, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, nepreduzimanje odgovarajućih mjera radi eliminisanja i sprečavanja zabranjene diskriminacije po osnovu pola u radu i radnim odnosima; neobezbjedivanje planova, programa i metodologije u obrazovnim institucijama, koje će garantovati eliminaciju stereotipnih programa koji za posljedicu imaju diskri-

mjenjuju se odredbe zakona o prekršajima i odredbe subsidijernih zakona koje sadrže prekršajne sankcije propisane Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini.

Odgovornost za praćenje primjene Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini leži prije svega, na institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost polova. Obaveza uspostavljanja ovih mehanizama zasnovana je na zakonu.

Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine i gender centri entiteta djeluju kao centralni mehanizmi za ravnopravnost polova u Bosni i Hercegovini. Prema Zakonu, ove centralne institucije u okviru izvršne vlasti prate primjenu zakona, prate stanje ravnopravnosti polova, iniciraju usklađivanje zakona sa standardima za ravnopravnost polova, predlažu mjere za unapređenje ravnopravnosti polova, daju mišljenja i preporuke u slučajevima kršenja zakona i izvještavaju domaća i međunarodna tijela o stanju u pojedinim oblastima i generalno.

U okviru zakonodavnih organa države i entiteta na svim nivoima (uključujući kantone u Federaciji Bosne i Hercegovine) djeluju komisije i odbori za ravnopravnost polova. Njihovi zadaci nisu propisani ovim zakonom, već zakonskim i drugim aktima o radu i organizaciji organa u okviru kojih su ustanovljeni. U praksi, ove komisije, odnosno odbori iniciraju donošenje zakonskih propisa i strategija za unapređenje ravnopravnosti polova, nadziru njihovu primjenu, razmatraju sve materijale koji se razmatraju na parlamentarnim sjednicama sa aspekta ravnopravnosti polova i predlažu izmjene i dopune radi usaglašavanja sa standardima za ravnopravnost polova. Parlamentarna tijela mogu tražiti od vlada i drugih institucija izvještaje, informacije i dokumente koji su relevantni za praćenje primjene zakonodavstva jednakih mogućnosti. U Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine u okviru Predstavničkog doma, djeluje Komisija za ravnopravnost polova kao parlamentarno tijelo na najvišem nivou, dok je u Narodnoj skupštini Republike Srpske osnovan i djeluje Odbor jednakih mogućnosti.

Na lokalnom nivou vlasti, u većini opština/gradova, postoje i djeluju komisije ili odbori za ravnopravnost polova, osnovani

minaciju i nejednakost među polovima; nerazvrstavanje po polu statističkih podataka i informacija koje se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju; neomogućavanje javnosti uvida u statističke podatke; javno predstavljanje na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način bilo kojeg lica s obzirom na pol).

u skladu i na osnovu propisa koji regulišu rad i organizaciju organa lokalne samouprave. U skladu sa principima rada lokalne samouprave, lokalni organi vlasti samostalno odlučuju o mehanizmima i načinima sprovođenja ovih obaveza. Njihov glavni zadatak je analiza politika, programa i strategija koji se donose na lokalnom nivou i uticaj na lokalno planiranje i procese odlučivanja.

Značaj svih ovih mehanizama je višestruk: oni su locirani pri, ili su bliski, najvišim organima vlasti na svim nivoima. Oni programski i strategijski djeluju na politike, programe i zakone, utiču na razvijanje politika i ugradnju rodne komponente u sve politike, predstavljaju mrežu mehanizama na nivou na kojem su uspostavljeni i sarađuju sa nevladinim sektorom (civilnim društvom), socijalnim partnerima (sindikatom i poslodavcima), akademskom zajednicom, medijima i građanima.

Prema Zakonu, i sve druge institucije vlasti dužne su preduzeti odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim zakonom i Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine. Ova obaveza uključuje: donošenje programa mjera, usklađivanje zakona, provođenje aktivnosti i mjera Gender akcionog plana, prikazivanje statističkih podataka razvrstanih po polu. Programi mjera radi postizanja ravnopravnosti polova uključuju, ali se ne ograničavaju na: analizu stanja ravnopravnosti polova u određenoj oblasti, implemtaciju donesenih državnih politika kroz akcione planove za ravnopravnost polova, mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti polova u određenoj oblasti.

Ustav Republike Srpske tretira materiju ljudskih prava kao civilizacijski standard i predviđa da se u slučaju različitosti u odredbama o pravima i slobodama između Ustava Republike Srpske i Ustava Bosne i Hercegovine, primjenjuju one odredbe koje su za pojedinca/ku povoljnije. „Ustav Republike Srpske posvećuje svoj drugi odjeljak ljudskim pravima i slobodama (članovi 10–49). Ustavnopravno regulisanje ove materije izvršeno je na način koji omogućuje da se precizno odredi koja su prava priznata, kako se ona primjenjuju i da li su dopuštena njihova ograničenja. Ustav precizno raščlanjuje sadržaj pojedinih prava, dok druga samo priznaje, ostavljajući da njihova sadržina bude preciznije određena zakonom. Ustavom, zakonom i političkim aktima, ženama je formalno-pravno zajamčena ravnopravnost i jednaka mogućnost da biraju i da budu birane, bez

diskriminacije po bilo kom osnovu ili statusu, da ravnopravno učestvuju u svim sferama društva, u predstavničkim organima i tijelima na svim nivoima i mjestima upravljanja, odlučivanja i rada u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti, kao i u drugim organima i tijelima na koja se dolazi putem izbora, imenovanja ili postavljenja”¹⁶.

Shodno navedenim ustavnim principima, te obavezama propisanim Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini, standardi ravnopravnosti polova su uvršteni u relevantno subsidijarno zakonodavstvo u Republici Srpskoj, te ističemo da standarde ravnopravnosti polova između ostalih, sadrže: Zakon o radu Republike Srpske, Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o zdravstvenoj zaštiti i Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o sportu, Zakon o volontiranju, Zakon o osnovnom obrazovanju, Zakon o srednjem obrazovanju i mnogi drugi.

Zakon o zabrani diskriminacije u BiH određuje da se „zabrana diskriminacije primjenjuje na sve javne organe kao i na sva fizička lica, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito: zaposlenja, članstva u profesionalnim organizacijama, obrazovanja, obuke, stanovanja, zdravstva, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga”¹⁷.

Kad je u pitanju zakonski okvir koji reguliše nadležnosti i rad lokalne samouprave u Republici Srpskoj, može se konstatovati da zakoni i drugi propisi koji regulišu ovu oblast ne sadrže eksplicitne odredbe kojima su propisane obaveze lokalnih organa vlasti u pogledu primjene standarda za ravnopravnost polova. Istovremeno, ova formalna neusklađenost nije prepreka za direktnu primjenu standarda koji su propisani Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini u praksi lokalnih organa i usklađivanje statuta i drugih opštih akata lokalnih zajednica što je već učinjeno u jednom dijelu lokalnih samouprava.

16 Prof. dr Mile Dmičić, Pravni fakultet, Univerziteta u Banjoj Luci, Materijali za Ljetnu školu rodne ravnopravnosti 2012: Ustavni i zakonski okvir ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj, stranica 5.

17 Prof. dr Mile Dmičić, Pravni fakultet, Univerziteta u Banjoj Luci, Materijali za Ljetnu školu rodne ravnopravnosti 2012: Ustavni i zakonski okvir ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj, stranica 12.

Kako se može zaključiti iz svih navedenih normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova, veoma veliki značaj ima njihova primjena na svim nivoima vlasti, simultano, koordinisano i u saradnji svih društvenih aktera. Ovi standardi su dio zakonodavstva Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, te možemo reći da veliki dio sistemskih zakona (u oblastima kao što su: obrazovanje, rad, zapošljavanje, socijalna i zdravstvena zaštita, nasilje u porodici, mediji i dr.) sadrže obavezujuće standarde kojima se priznaje, garantuje i štiti ravnopravnost polova, ali njihova primjena *de fakto* nije zadovoljavajuća.

Strategije, programi i planovi

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine (GAP BiH)¹⁸

Sa ciljem što efikasnije implementacije rodne ravnopravnosti u sve vidove javnog i privatnog života, a u skladu sa obavezom iz Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini, Agencija za ravnopravnost polova, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je u saradnji sa entitetskim gender centrima izradili su i upravljaju procesom sprovođenja bh Gender Akcionog plana, najvažnijeg strateškog dokumenta za direktno uključivanje gender ravnopravnosti u sve oblasti društvenog života.

GAP BiH predstavlja petogodišnju strategiju za gender mejnstriming u svim društvenim oblastima u Bosni i Hercegovini. Glavni cilj GAP-a BiH je da: „definiše strategije i realizira programske zadatke u cilju ostvarenja ravnopravnosti žena i muškaraca u Bosni i Hercegovini”, sa posebnim strateškim ciljevima u prioritentnim oblastima kao što su: obrazovanje, rad, zapošljavanje i pristup resursima, socijalna i zdravstvena zaštita, učešće u javnom i političkom odlučivanju, nasilje nad ženama i nasilje u porodici, i dr. Unutar prioritentnih oblasti, sprovode se mjere i aktivnosti koje se odnose na usklađivanje zakonodavstva sa međunarodnim i domaćim pravnim standardima za ravnopravnost polova; unapređenje baza podataka; sprovođenje istraživanja i socio-ekonomskih analiza stanja ravnopravnosti polova u različitim oblastima; edukaciju i podizanje svijesti javnosti o potrebi uvođenja ravnopravnosti polova; izgradnju kapaciteta i podsticanje aktivne saradnje i participatornog pristupa svih institucionalnih i vaninstituci-

18 Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine usvojio je Savjet ministara Bosne i Hercegovine na 129. sjednici, 14.09.2006. godine. Dokument je dostupan na http://www.figap.ba/files/GAP_BIH.pdf.

onalnih aktera u Bosni i Hercegovini na unapređenju ravnopravnosti polova.

GAP BiH identifikuje nosioce i partnere za ostvarivanje zacrtanih ciljeva, akcentujući multisektorsku saradnju kao osnov za uspješno ostvarivanje projektovanih rezultata, a važan segment ovog plana su i rokovi u kojima se predviđa njegovo puno provođenje.

Radi sprovođenja obaveza u vezi sa standardima za ravnopravnost polova propisanih u ustavima i zakonima u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj, pored Gender akcionog plana kao najvažnije strategije za ravnopravnost polova, doneseni su i drugi strateški i programsko-planski dokumenti kako na nivou Bosne i Hercegovine, tako i na nivou entiteta.

Tako je na nivou Bosne i Hercegovine donesen **Akcionni plan za sprovođenje UNSC Rezolucije 1325. „Žene, mir i sigurnost”** koji je usvojen 27.07.2010. godine, Odlukom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH” 92/10). Akcionni plan Bosne i Hercegovine je prvi akcionni plan za implementaciju UNSCR 1325 u regionu Jugoistočne Evrope. Primarni cilj provedbe Akcionnog plana za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini je poboljšanje položaja žena civilnih žrtava rata i veća participacija žena na mjestima donošenja odluka, vojnih, policijskih snaga i mirovnih misija. Operativni ciljevi Akcionnog plana za implementaciju UNSCR 1325 u BiH su: 1. povećano učešće žena na mjestima donošenja odluka na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini; 2. povećan broj žena u vojnim i policijskim snagama i afirmacija žena kao nositeljica rukovodećih pozicija u okvirima vojnih i policijskih snaga; 3. povećano učešće žena u mirovnim misijama i uvođenje gender perspektive u obuke učesnika/ca mirovnih misija; 4. borba protiv trgovine osobama; 5. smanjena opasnost od miniranih područja u Bosni i Hercegovini; 6. poboljšana mreža podrške i pomoći ženama i djevojčicama koje su bile žrtve za vrijeme ratnih sukoba; 7. povećano znanje i kapaciteti državnih službi za primjenu UNSCR 1325; 8. unaprijeđena saradnja sa nevladinim i međunarodnim organizacijama na implementaciji UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini.

Pored ovog akcionog plana, važno je pomenuti da je na nivou Bosne i Hercegovine usvojena i sprovedena **Strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH (2009 –2011)**, koja je objedinila ciljeve i mjere Strategije za borbu protiv nasilja u porodici Republike Srpske i Strateškog plana za borbu protiv nasilja u porodici

Federacije Bosne i Hercegovine. Usvajanju navedene strategije prethodile su značajne aktivnosti organa koji djeluju na BH nivou, te je u ovom kontekstu važno podsjetiti da je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, 2008. godine usvojila „**Rezoluciju o borbi protiv nasilja nad ženama u porodici**” („Službeni glasnik BiH”, broj: 15/08). Rezolucija potvrđuje da je svaki oblik nasilja nad ženama, pa tako i nasilje nad ženama u porodici, kršenje prava i osnovnih sloboda, te da ono sprečava ili poništava ostvarivanje tih prava i osnovnih sloboda. Rezolucijom je izražena zabrinutost zbog nedovoljnog napretka u zaštiti i promovisanju tih prava i sloboda u svim slučajevima nasilja nad ženama.

Aktualni strateški i programski dokumenti Republike Srpske koji sadrže ciljeve i mjere za unapređenje ravnopravnosti polova i položaja žena su: **1. strategija za borbu protiv nasilja u porodici u RS do 2013;** **2. akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u RS do 2015;** **3. strateški plan ruralnog razvoja RS do 2015;** **4. strategija zapošljavanja RS do 2014.;** **5. strategija unapređenja položaja porodica u RS;** **6. strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u RS;** **7. ekonomska politika RS;** **8. strategija lokalne samouprave RS;** **9. strategija obuke na lokalnom nivou vlasti.**

Na lokalnom nivou vlasti, oko jedne petine opština/gradova u Republici Srpskoj, donijelo je godišnje ili srednjoročne planove i/ili programe za ravnopravnost polova. Ovaj proces nastaviće se i ubuduće, uz podršku Gender centra Republike Srpske ali i drugih relevantnih partnera kao što su Ministarstvo uprave i lokalne samouprave RS, Savez opština i gradova RS, nevladine organizacije, međunarodne organizacije i drugih.

4.

Politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou

Bez obzira na to koji je profil Vaše organizacije i na koji način se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti, od izuzetne je važnosti da ocijenite kakvo je stanje u Vašoj opštini u pogledu integrisanja rodne ravnopravnosti u lokalne institucije vlasti i politike na lokalnom nivou, da ocijenite koliko je to stanje udaljeno od poželjnog i da identifikujete na koji način Vaša organizacija može da doprinese poboljšanju.

No, prije toga, potrebno je da istaknemo da su obaveze integrisanja rodne perspektive u institucije lokalne vlasti, politike i procese praćenja definisani zakonima i strategijama koji su kod nas na snazi.

Integrisanje rodne ravnopravnosti u institucionalni okvir i politike lokalne vlasti predstavlja **zakonski definisanu obavezu lokalnih samouprava**, ali i jedan od strateških prioriteta prepoznatih na centralnom nivou vlasti. Zakonom o ravnopravnosti polova i Gender akcionim planom BiH predviđene su različite norme, ciljevi i mjere koji treba da dovedu do uspostavljanja adekvatnijeg institucionalnog okvira.

Zakon o ravnopravnosti polova BiH u članu 24. definiše obaveze organa lokalne samouprave u primjeni principa rodne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti, kao i obezbjeđivanju da odluke i politike koje se usvajaju na lokalnom nivou budu u funkciji ostvarivanja ravnopravnosti polova. Član 24. Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini glasi:

„Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, pravna lica s javnim ovlaštenjima, pravna lica u većinskom vlasništvu države, u okviru svojih nadležnosti, dužni su preduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi sprovođenja odredaba propisanih ovim zakonom i Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine, uključujući ali ne ograničavajući se na:

- a) donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti polova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti;

- b) donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja sa odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost polova;
- c) sprovođenje aktivnosti i mjera Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine kroz redovne programe rada uz obezbjeđenje budžetskih sredstava;
- d) obezbjeđenje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po polu.
- e) Sastavni dio programa mjera radi postizanja ravnopravnosti polova u svim oblastima uključuje ali se ne ograničava na:
- f) analizu stanja polova u određenoj oblasti;
- g) sprovođenje donesenih državnih politika kroz akcione planove za ravnopravnost polova;
- h) mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti polova u određenoj oblasti.
 - (1) Nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini obavezni su osnovati odgovarajuće institucionalne mehanizme za ravnopravnost polova koji će sprovoditi Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini, koordinirati realizaciju programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i obezbijediti sprovođenje međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti polova.
 - (2) Nadležni državni, entitetski i kantonalni organi vlasti, kao i organi jedinica lokalne samouprave dužni su sve propise i druge akte iz svoje nadležnosti prije upućivanja u zakonsku proceduru dostaviti na mišljenje institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost polova iz stava (2) ovog člana radi usaglašavanja sa odredbama Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini.”

U nastavku ćemo pogledati kakvo je stanje u ovim aspektima u BiH, što će Vam pomoći da procijenite stanje u svojoj opštini i razmotrite moguće načine na kojima možete doprinijeti poboljšanju stanja.

4.1. Integrisanje rodne ravnopravnosti u institucije lokalne vlasti

Važnu osnovu za unapređivanje rodne ravnopravnosti u lokalnim zajednicama predstavlja **integrisanje rodne ravnopravnosti u lokalne institucije vlasti**. To znači da žene, jednako kao i muškarci treba da se nalaze na položajima na kojima se planira, odlučuje, odnosno na kojima se upravlja lokalnom zajednicom.

4.1.1. Procjena stanja

Iako bi bilo logično da ravnopravna zastupljenost žena i muškaraca podrazumijeva da su oni zastupljeni u svim organima vlasti srazmjerno proporcijama u ukupnoj populaciji, što bi značilo učešće od otprilike 50%, zbog veoma izraženih rodni nejednakosti obično se početni cilj definiše na 30% ili 40% (kako je propisano članom 20. Zakona o ravnopravnosti polova u BiH) manje zastupljenog pola, odnosno, u ovom slučaju, žena na pozicijama odlučivanja.

Veoma je važno shvatiti do kraja šta ovaj princip ravnopravne zastupljenosti u organima vlasti tačno podrazumijeva. Istraživanja rodni odnosa u lokalnim zajednicama više puta su se susretala sa rasprostranjenom predrasudom da su zapravo u lokalnim samoupravama žene u većini. To je zbog toga što se učešće žena u političkom odlučivanju pogrešno poistovjećuje sa zaposlenošću žena u organima lokalne samouprave. Istina je da se u organima lokalne samouprave često na listama zaposlenih može naći veći broj žena nego muškaraca, ali kada se detaljnije pogleda na kojim se položajima one nalaze, postaje jasno da su žene pretežno zaposlene na administrativnim poslovima, te da obavljaju zadatke različite podrške stvarnim donosiocima odluka, a da je na položajima političkog predstavljanja, odlučivanja i upravljanja zastupljenost žena manja od 50%, a vrlo često i ispod skromno predviđenih 30%, o čemu svjedoče i brojni primjeri.

Primjeri zastupljenosti žena u organima lokalnih samouprava

Pet žena načelnica od ukupno 140 načelničkih pozicija u Bosni i Hercegovini, dvije u Federaciji BiH i tri u Republici Srpskoj. (Lokalni izbori 2012)

16% odbornica u skupštinama opština/općinskim vijećima u BiH, odnosno 2578 muškaraca i 498 žena od ukupno 3076 odbornika (Lokalni izbori 2012).¹⁹

Osim toga, važno je imati na umu još jednu stvar. Iako je ravnopravna zastupljenost žena u lokalnim organima vlasti važan preduslov integrisanja principa rodne ravnopravnosti u insitucionalni okvir za donošenje odluka, to nije i dovoljan uslov. Ne treba smetnuti sa uma da i žene koje se nalaze na pozicijama odlučivanja nisu uvijek svjesne velikih ograničenja za ravnopravno učešće u političkom odlučivanju. Ponekad ne percipiraju ni prepreke koje su lično morale savladati da bi se našle na takvom položaju. Otuda i sklonost da se šanse za uspjeh u prolasku na položaje odlučivanja pripiše individualnim sposobnostima, a ne karakteristikama sistema i struktura koje stvaraju ovakva ograničenja za žene.

U cilju unaprjeđivanja rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou poslednjih godina se posebna pažnja poklanja formiranju lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost. Ovi mehanizmi mogu imati različite oblike. Kao što je pomenuto, u većini opštinskih skupština kao i pri kabinetima načelnika/načelnica formirane su komisije za RR. Kako bi se obezbijedio kontinuitet u funkcionisanju mehanizama na lokalnom nivou, u određenom broju jedinica lokalne samouprave je u toku proces prilagođavanja opisa radnih mjesta i organizacionih rješenja na lokalnom nivou u skladu sa zahtjevima primjene principa rodne ravnopravnosti, a sa ovim konceptom su upoznate jedinice lokalne samouprave u RS i očekuje se da veći broj otpočne navedene procese u narednom periodu.

Negdje ove komisije za rodnu ravnopravnost postoje samo formalno, da bi se zadovoljio zakon i nisu u potpunosti funkcionalne, negdje nastoje da budu aktivni, ali imaju marginalni položaj u lokalnim samoupravama, pa im se ne dodjeljuju sredstva, ne obavještavaju se

19 www.izbori.ba

ni im se daju dokumenta na uvid kako bi uradili procjenu sa stanovišta rodne ravnopravnosti prije usvajanja odluka. Međutim, mora se priznati da su u značajnom broju, ovi mehanizmi izrazito aktivni i uspjevaju da postepeno unose promjene u obliku veće integrisanosti rodne perspektive u lokalne institucije vlasti i politike.

Pošto smo vidjeli na koji način zakoni i strategije predviđaju da se poboljša učešće žena u lokalnim institucijama vlasti, te kakvo je stanje u tom pogledu širom države, probajte da procijenite kakvo je stanje u Vašoj opštini.

Pitanja za diskusiju

Da li je u Vašoj općini formiran mehanizam za rodnu ravnopravnost?

- Opišite kakav je institucionalni profil tog tijela i kakav mu je sastav sa stanovišta jednake zastupljenosti žena i muškaraca.
- Koliko se tijelo puta sastajalo u toku posljednjih godinu dana?
- Provjerite u razgovoru sa predstavnikom/com lokalnog mehanizma koje funkcije je do sada tijelo obavljalo

Kako biste na osnovu navedenih pokazatelja ocijenili rad lokalnog mehanizma:

1. Lokalni mehanizam ima personalni sastav u skladu sa principima rodne ravnopravnosti?
 - a. da
 - b. ne
2. Lokalni mehanizam je sačinjen po participativnom principu (uključuje predstavnike/ce šire zajednice)?
 - a. da, na redovnoj osnovi (ima stalne članove/ce koji su predstavnici drugih aktera iz lokalne zajednice)
 - b. da, povremeno (predstavnici/e lokalne zajednice nisu redovni članovi/ce, ali povremeno se uključuju u rad tijela u zavisnosti od teme i povoda)
 - c. ne, sastavljeno je potpuno od predstavnika/ca lokalnih vlasti
3. Koliko je lokalni mehanizam aktivan (koliko se puta sastajao)?
4. Koliko je lokalni mehanizam širokog djelokruga (koje sve aktivnosti je obavljao)?

4.1.2. *Željeno stanje*

Da bismo mogli da pratimo u kojoj mjeri je razvijen mehanizam za RR u našoj lokalnoj zajednici, potrebno je da znamo šta bi bila optimalna rješenja, ono čemu treba da težimo. U nastavku su prikazani neki institucionalni modeli koje preporučuju stručnjaci i nacionalni mehanizmi.²⁰

Institucionalizaciju rodne ravnopravnosti u organe lokalne samouprave moguće je ostvariti na različite načine. Najčešće se predviđa formiranje posebnih tijela koja su zadužena za rodnu ravnopravnost, ili u slučaju pojedinih malih opština imenovanje odgovornih predstavnika/ca lokalne samouprave. Ova *posebna tijela za rodnu ravnopravnost*, koja se često nazivaju „lokalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost” mogu biti osnovana pri različitim segmentima lokalne vlasti – kao zasebni skupštinski odbori, kao tijela pri opštinskoj upravi, ili kao tijela koja formira načelnik grada/opštine. Pored toga, ova tijela mogu pored predstavnika/ca lokalne samouprave uključiti i druge zainteresovane strane iz lokalne zajednice, odnosno predstavnike/ce drugih lokalnih institucija, obrazovanja, socijalnih i zdravstvenih ustanova, privrede, civilnog društva, medija i drugih. Ovi različiti institucionalni mehanizmi nisu ni u zakonu niti u GAP – u definisani precizno, pa ostaje mogućnost da lokalne vlasti na različite načine i sa različitim ovlašćenjima i funkcijama oblikuju ova tijela. U Republici Srpskoj je pripremljen materijal sa uputama koje treba da doprinesu uspostavljanju i jačanju mehanizama na lokalnom nivou koji treba da pomogne lokalnim vlastima da konstituišu lokalne mehanizme na kvalitetan i primjeren način u odnosu na svoje kapacitete i potrebe.

Već navedeni član 24 Zakona o ravnopravnosti polova u BiH opisuje željeno stanje u pogledu mogućih mjera i aktivnosti lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost, kao dijela lokalne samouprave. Važno je znati da je odgovornost za primjenu standarda za ravnopravnost polova na svim organima vlasti, a lokalni mehanizmi za ravnopravnost polova prate stanje ravnopravnosti polova u jedinicama lokalne samouprave, iniciraju usklađivanje propisa koje donosi lokalna samouprava sa standardima za ravnopravnost polova, prikupljaju informacije i analiziraju stanje i položaj žena i muškaraca po oblastima, učestvuju u edukaciji i promociji ravnopravnosti polova, predlažu i prate sprovođenje mjera za unapređenje ravnopravnosti polova

20 Pajvančić, M. *Mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou*, OEBS Misija u Srbiji.

ili posebnih privremenih mjera namijenjenih ciljnim grupama žena ili muškaraca kada stanje pokazuje da su te mjere neophodne. Lokalni mehanizmi mogu da predlažu i sprovode i druge mjere i aktivnosti u saradnji sa nevladinim sektorom, institucijama i ustanovama, u okviru regionalne saradnje.

Skupštinska tijela, odnosno odbori/komisije za ravnopravnost polova:

1. Razmatraju, predlažu i utvrđuju mišljenje o prijedlozima odluka, drugih propisa i opštih akata iz nadležnosti skupštine, sa stanovišta ostvarivanja ravnopravnosti polova;
2. Razmatraju pitanja iz nadležnosti skupštine koja se odnose na ravnopravnost polova; zauzimaju o njima stavove i daju prijedloge za njihovo rješavanje;
3. Razmatraju prijedloge za izbore i imenovanja o kojima odlučuje skupština, sa stanovišta ostvarivanja ravnopravne zastupljenosti polova u javnom i političkom životu (uprava, javne službe, prosveta i dr.), utvrđuje mišljenje i daje svoje prijedloge;
4. Podnose amandmane na prijedloge odluka i mjera izvršnog odbora i drugih predlagača;
5. Razmatraju prijedloge i predstavke upućene skupštini sa stanovišta ostvarivanja ravnopravnosti polova, predlažu skupštini i nadležnim organima preduzimanje mjera za rješavanje pitanja pokrenutih u predstavkama i obaveštavaju podnosiocima predstavki o preduzetim aktivnostima;
6. Pokreću i iniciraju strategije, politike i mjere koje doprinose unapređenju ravnopravnosti polova;
7. Razmatraju godišnje izveštaje i zauzimaju stavove o primjeni odluka i mjera koje se odnose na ravnopravnost polova;
8. Razmatraju planove akcija za unapređenje ravnopravnosti polova i podnose prijedloge u vezi sa tim;
9. Sarađuju sa drugim radnim tijelima skupštine u pitanjima iz njihove nadležnosti, a koja se odnose na ravnopravnost polova;
10. Predlažu skupštini formiranje ad hoc radnog tijela (anketni odbor, komisija) radi sagledavanja stanja u ostvarivanju ravnopravnosti polova kao i radi utvrđivanja činjenica o pojedini-

nim pojavama ili događajima koji se odnose na ravnopravnost polova;

11. Prate primjenu standarda o ravnopravnosti polova u aktima i politici skupštine, a naročito u oblastima: obrazovanja, zdravlja, rada i zapošljavanja, ljudskim pravima žena, nasilju nad ženama, ravnomjerne zastupljenosti žena na mjestima odlučivanja, institucija i mehanizama za postizanje ravnopravnosti polova, finansijama i dr.

Lokalni organi izvršne vlasti trebaju preduzeti **aktivnu ulogu u uspostavljanju održive primjene** normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova, na sljedeće načine:

- Donošenjem **odluke o ravnopravnosti polova u lokalnoj zajednici**, koja predstavlja izraz političke volje za sistemski i institucionalni rad na ovim pitanjima;
- Uspostavljanjem novih ili prilagođavanjem postojećih **stručnih službi i/ili opisa poslova** za primjenu normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova u okviru unutrašnje organizacije i sistematizacije radnih mjesta u administrativnim upravama u lokalnim zajednicama;
- Donošenjem **srednjoročnih i godišnjih planova i programa** za unapređenje ravnopravnosti polova u lokalnim zajednicama, u kojima će planirati redovne obaveze na:
 - usklađivanju svih opštih i drugih akata iz nadležnosti lokalne zajednice sa normativno-pravnim standardima za ravnopravnost polova;
 - uspostavljanju i razvijanju statističkih i administrativnih evidencija razvrstanih po polu, za sve oblasti u nadležnosti lokalnih zajednica, koje će biti sastavni dio statističkih evidencija i dostupni javnosti;
 - izradi socio-ekonomskih analiza položaja žena i muškaraca generalno i po specifičnim oblastima, koje će biti osnov za planiranje i projektovanje mjera za unapređenje stanja;
 - izradi programa mjera/akcionih planova za unapređenje ravnopravnosti polova, na osnovu socio-ekonomskih analiza;
 - planiranju i izdvajanju dovoljnih finansijskih sredstava za sprovođenje navedenih obaveza;

- promovisanju i osvještavanju javnosti o ravnopravnosti polova kao vrijednosti za razvoj lokalnih zajednica;
- kontinuiranom radu na edukaciji i senzibilizaciji svih zaposlenih o pitanjima, konceptu, principima i standardima, rodnoj analizi, rodno odgovornom budžetiranju, te primjeni u raznim oblastima obaveza iz normativno pravnih standarda za ravnopravnost polova u lokalnim zajednicama;
- uspostavljanju i jačanju međusektorske saradnje sa institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima na sprovođenju obaveza prema normativno-pravnim standardima za ravnopravnost polova, uključujući i uvođenje u rad modela javno-privatnog partnerstva;
- **uključivanjem u sve procese razvoja na lokalnom nivou nevladinih organizacija** koje se bave pitanjima ravnopravnosti polova i ženskim ljudskim pravima, kao i drugih nevladinih organizacija koje se bave lokalnim i ruralnim razvojem i slično, a koje mogu svojim aktivnostima doprinijeti unapređenju ravnopravnosti polova u lokalnoj zajednici.

Primjeri različitih lokalnih institucionalnih mehanizama u Republici Srpskoj

OPŠTINA NEVESINJE

- Opština Nevesinje ima formiranu Komisiju za ravnopravnost polova pri Skupštini opštine kao radno tijelo od 5 članova, 4 žene (spoljni članovi) i 1 muškarca (odbornik). Aktivan rad je otpočeo krajem 2009. godine kada se intenzivno počelo raditi na promociji Zakona o RP i međunarodnih pravnih standarda. Izvršene su obuke odbornika i administrativnih radnika, završnih razreda gimnazije i ekonomske škole, predavanja po mjesnim zajednicama, distribucija promotivnog materijala. Uspostavljena je saradnja sa Gender centrom Republike Srpske i OSCE-om, aktivno su podržavane kampanje koje je provodio Gender centar RS. Komisija je dobila podršku za rad od Načelnika i Predsjednika Skupštine, tako da se moglo krenuti sa usklađivanjem opštinskih akata sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH.
- Do sada su usklađeni Statut opštine, Poslovnik o radu Skupštine opštine, Program rada Skupštine opštine za 2011. godinu,

Strategija komunikacije sa javnošću do 2015.godine, Lokalni plan akcije invalidnosti do 2015 godine. Skupštinske odluke se donose usklađene sa Zakonom kao i odluke Načelnika. U toku je usklađivanje podzakonskih akata koji regulišu obaveze i prava radnika. Donesena je i Odluka o ravnopravnosti polova u opštini Nevesinje. Tokom 2012. godine počelo se sa prikupljanjem podataka za izradu socio-ekonomskih analiza u svrhu približavanja postupku rodno osjetljivog budžetiranja.

- Urađena je analiza rodne komponente opštinskog budžeta za sportske kolektive za 2009. i 2010. godinu, te analiza na osnovu plana budžeta za 2011. godinu, kao i prijedlozi aktivnosti za unaprijeđenje rodno osjetljivog budžetiranja uopšte, ali prevashodno sa naglaskom na sport. Ovi prijedlozi su prihvaćeni u planu budžeta za 2012. godinu.
- Upoređujući provedene mjere sa drugim lokalnim zajednicama, opština Nevesinje je u grupi leaderskih jedinica lokalne samouprave u regionu po pitanju lokalnog uvođenja gender komponenti u svom radu i javnom djelovanju. To je motivisalo rukovodstvo opštine da otpočne sa izradom vlastitog Akcionog plana za unapređenje ravnopravnosti polova koristeće se miPRO metodologijom za planiranje lokalnog razvoja, prilagođenu potrebama i stepenu razvoja opštinskih kapaciteta. U tom smislu, definisana su i postavljena osnovna 3 strateška cilja djelovanja u narednom periodu, i to: 1. Ostvarivanje većeg nivoa svijesti o jednakosti i ravnopravnosti polova u društvo-ekonomskim i političkim oblastima iz nadležnosti opštine Nevesinje, 2. nastavak usklađivanja normativnih akata i strateških dokumenata opštine sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH i 3. uspostavljanje mehanizama za programsko i gender odgovorno budžetiranje u opštini

OPŠTINA PRIJEDOR

- Komisija za ravnopravnost polova Skupštine opštine Prijedor osnovana je 2001. godine i prva je koja je osnovana u Republici Srpskoj. Komisija broji 5 članova/ca iz reda odbornika/ca Skupštine opštine. Nadležnost Komisije je regulisana članom 59. Poslovnika Skupštine opštine Prijedor. U skladu sa Zakonom i amandmanskim djelovanjem Komisije izvršena je izmjena Poslovnika Skupštine opštine oktobra 2009 god.: „*sastav*

stalnih radnih tijela S, osim po stranačkoj pripadnosti, treba da odgovara i polnoj zastupljenosti u Skupštini” (čl. 41). Uvršten je sasvim novi član koji glasi „da se odredbe Poslovnika moraju primjenjivati u rodno osjetljivom jeziku kod funkcija, zvanja i statusa radi ostvarivanja principa ravnopravnosti polova” (čl.224).

- U partnerstvu sa nevladinim organizacijama, Komisija je organizovala i održala niz seminara i okruglih stolova po raznim rodno osjetljivim temama: žene u politici, veći odziv žena za izlazak na izbore, sprečavanje nasilja u porodici, i sl. Takođe, postoji i saradnja sa udruženjima nacionalnih manjina u cilju boljeg integrisanja manjinskih grupa u društvene, političke i socijalne aktivnosti opštine Prijedor, te pomoć pri registraciji nevladinih organizacija u osnivanju koje se bave poboljšanjem položaja žena na selu, borbom protiv nasilja, i sl.
- **Aktivnosti Komisije sa Skupštinom opštine i sa Administrativnom službom** Komisija za ravnopravnost polova Skupštine opštine Prijedor provela je sljedeće aktivnosti:
 - Svi akti Skupštine opštine potpisuju se rodno osjetljivim jezikom, npr. Predsjednica Skupštine opštine Prijedor, Predsjednica Komisije za propise.
 - Pripremanje Amandmana i Zaključaka po tačkama dnevnog reda SO,
 - Zaključak Komisije kojim se obavezuje statističko razvrstavanje zaposlenih lica i usluga u nadležnim institucijama: Administrativnoj službi, Javnim preduzećima, Javnim ustanovama, Zavodu za zapošljavanje, Savjetima mjesnih zajednica, itd .
 - Zaključak Komisije da se prilikom imenovanja članova poštuju odredbe Zakona o ravnopravnosti polova kod izbora Savjeta mjesnih zajednica i Komisije za izradu Regulatornih planova opštine Prijedor,
 - Zaključak Komisiji za utvrđivanje naziva ulica i trgova da se pri donošenju Odluke o imenovanju poštuje polna pripadnost,
 - Zaključak Komisije da se u sklopu razvojnog programa Lokalne agencije za razvoj uvrste i finansiraju sledeći projekti: edukacija žena za izradu biznis planova, podsticaj za zapo-

šljavanje žena, promovisanje žena direktorica firmi i projekti za proizvodnju zdrave hrane,

- Na prijedlog Komisije za ravnopravnost polova po prvi put se na dnevnom redu sjednice Skupštine opštine Prijedor krajem oktobra 2011. razmatrala tačka: Informacija o aktivnostima u opštini Prijedor povodom obilježavanja 15.oktobra Svjetskog dana žena na selu.

OPŠTINA BRATUNAC

- Opština Bratunac, odnosno Komisija za ravnopravnost polova je u saradnji sa lokalnom nevladinom organizacijom Forum žena tokom 2011. godine izradila Gender akcioni plan u kojem je odabrano 7 oblasti u kojima su definisane aktivnosti koje će se provoditi na lokalnom nivou, i to:

1. Gender senzitivni budžeti

(Osnovni cilj: osigurati da su u procesu pripreme budžeta uključeni glasovi i žena i muškaraca na svim nivoima i da sadržaj reflektuje ciljeve)

2. Politički život i donošenje odluka

(Osnovni cilj: postizanje ravnopravne zastupljenosti polova u kreiranju politika i donošenju odluka)

3. Zapošljavanje i tržište rada

(Osnovni cilj: Eliminisanje diskriminacije na osnovu pola u radu, zapošljavanju i na tržištu rada, te obezbjeđene jednake mogućnosti ženama i muškarcima u ovim oblastima)

4. Socijalna inkluzija

(Osnovni cilj: Postizanje socijalne sigurnosti svih građana i građanki putem izmjena i usklađivanja zakonske regulative u oblasti socijalne inkluzije)

5. Cjeloživotno obrazovanje

(Osnovni cilj: Stvaranje jednakih mogućnosti i pristupa obrazovanju za djevojčice i dječake, žene i muškarce u bilo kojoj životnoj dobi, uključujući pripadnike/ce ranjivih

grupa, na selu i u gradu, sa istim perspektivama za budući profesionalni život)

6. Zdravlje, prevencija i zaštita

(Osnovni cilj: Poboljšano zdravstveno stanje žena i muškaraca zahvaljujući jednostavnijem i učinkovitijem pristupu informacijama i zdravstvenim ustanovama)

7. Nasilje u porodici, nasilje na osnovu pola, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i trgovina ljudima

(Osnovni ciljevi: Iskorijenjeno nasilje nad ženama i muškarcima u javnoj i privatnoj sferi i iskorijenjeni svi oblici trgovine ljudima, te formirani Centri pomoći žrtvama organizovane prostitucije i trgovine ljudima)

4.1.3. Šta mi možemo da učinimo?

Bez obzira kom tipu organizacije civilnog društva pripadate, postoji niz aktivnosti koje mogu biti sprovedene ili bar da se u njih uključite. Najvažnije je da prepoznate važnost i način kako možete da djelujete:

- Kroz svoje redovne aktivnosti, možete dijelovati u dva pravca: da utičete na lokalnu samoupravu, lokalne institucije i tako obezbijedite uvođenje principa rodne ravnopravnosti u njihov rad. Često u realizaciji aktivnosti imate dodira ili ste partneri lokalnih organa. Kroz saradnju i zajednički rad mogu se preneti prednosti rodne perspektive.
- Ukoliko u vašoj lokalnoj zajednici ne postoji neki od mehanizama za rodnu ravnopravnost, možete da lobirate za osnivanje lokalnih mehanizama ili da izvršite stalni pritisak za njihovo osnivanje.
- Ako pak postoji tijelo koje se bavi rodnom ravnopravnošću, a niste zadovoljni sastavom, smatrate da nisu zastupljeni svi važni akteri, lobirajte za izmene poslovnika kojima se definiše struktura članstva.
- Ako djelatnost Vaše organizacije prevazilazi lokalni nivo i aktivni ste i na regionalnom ili nacionalnom nivou lobirajte da se od strane Gender centra pošalje preporuka opštinama/

gradovima da izvrše promjene poslovnika koje će omogućiti da bar jedan od članova bude iz zajednice stručnjaka iz civilnog društva u lokalnim odborima. Oni bi mogli da održe kontinuitet rada mehanizama i u uslovima personalnih promjena usljed izbornih i/ili političkih promena.

- Ako ste organizacija koja je do sada puno radila na jačanju svojih kapaciteta u oblasti rodne ravnopravnosti, možete pružiti podršku lokalnim mehanizmima i ojačati njihove kapacitete i unaprijediti znanja o integrisanoj rodnoj ravnopravnosti u lokalne politike i mjere.
- Istraživanja su nešto što nedostaje u planiranju i praćenju lokalnih uslova života. Imate znanja i vještina da sprovedete istraživanje, imate šansu da unaprijedite rodnu ravnopravnost u lokalnoj zajednici. Uradite malo istraživanje koje će pokazati/dokazati stanje i potrebe u vašoj lokalnoj zajednici i tako pomoći lokalnom mehanizmu da bolje planira i radi.
- Možete da postignete sporazum sa jedinicom lokalne samouprave o redovnoj saradnji na analizi stanja ravnopravnosti polova i položaju žena i izradi periodičnih izvještavaja o stanju u oblasti primjene principa rodne ravnopravnosti u vašoj lokalnoj zajednici, što se može kombinovati sa pružanjem tehničke podrške zaposlenima u jedinici lokalne samouprave koji su zaduženi za pitanja iz oblasti rodne ravnopravnosti.

4.2. Integrisanje rodne ravnopravnosti u lokalne politike

Integrisanje rodne ravnopravnosti u institucije lokalne vlasti samo je jedna komponenta IRR. Druga važna komponenta jeste integrisanje rodne perspektive u sve relevantne lokalne politike, kao i sredstva kojima se te politike nastoje ostvariti.

4.2.1. Procjena stanja

Prema Analizi rada lokalnih zajednica na uvođenju principa ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj koju je pripremio Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske i koja je objavljena u februaru 2011. godine, neke od ključnih karakteristika stanja u Republici Srpskoj su sljedeće:

- „Manji broj lokalnih zajednica (po saznanjima Gender centra Republike Srpske oko 20% od ukupnog broja opština) je usvojio odgovarajući program mjera za unapređenje ravnopravnosti polova, u skladu sa zakonskim obavezama. Strateško planiranje, izrada planova, programa i politika u lokalnim zajednicama ne uzima u obzir procjenu uticaja na žene i muškarce (lokalno stanovništvo), niti su komisije uključene formalno u proces izrade ovih dokumenata”.
- „Statistika se uglavnom ne vodi u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova”.
- „U opštinama gdje su usvojeni posebni programi i planovi za unapređenje ravnopravnosti polova, isti uglavnom imaju minimalnu finansijsku podlogu za sprovođenje u budžetima tih opština. U rijetkim slučajevima izdvajaju se zakonom propisana minimalna sredstva za finansiranje zbrinjavanja žrtava nasilja u porodici, kao i za podršku rada nevladinih organizacija. Nijedna opština ne prati efekte utroška budžetskih sredstava na ciljne grupe stanovništva, žena i muškaraca”.

Primjeri dobre prakse

U opštini Nevesinje urađeno je rodno osjetljivo budžetiranje u oblasti sporta.

Izrađena je analiza budžeta Opštine sa aspekta podrške sportskim klubovima uzimajući u obzir ravnopravnost polova.

Definisane aktivnosti usmjerene ka rodno osjetljivom budžetiranju sporta su sljedeće:

- potrebno je više sredstava iz budžeta usmjeriti u one sportske aktivnosti gdje se žene pojavljuju kao sportisti, kako bi se povećalo njihovo učešće,
- omogućiti autobuske linije u dane vikenda kako bi djeca sa sela imala mogućnosti da se bave sportskim aktivnostima,
- klubovima koje aktiviraju žene sportistkinje povećati budžetska davanja u odnosu na prošlu godinu,
- provesti anketu u osnovnoj i srednjoj školi kako bi se došlo do uzroka nezanimatosti učenika/ca za sportske aktivnosti, posebno djevojčica.

4.2.2. *Željeno stanje*

Kao u slučaju integrisanja rodne ravnopravnosti u institucije lokalne vlasti i u slučaju politika postoje dva osnovna oblika integrisanja rodne ravnopravnosti, koja se međusobno ne isključuju. Prvi podrazumijeva da se na lokalnom nivou definiše posebna strategija i/ili akcioni plan za unapređivanje rodne ravnopravnosti, a druga, znatno teža, da se principi rodne ravnopravnosti integrišu u sve relevantne lokalne politike koje se operacionalizuju kroz strategije, akcione planove, mjere i pojedinačne odluke. Definisanje posebne strategije za unapređivanje rodne ravnopravnosti može biti dobro sredstvo da se identifikuju prioriteti i izvrši početni „prodor” u razvoju konzistentne politike unapređivanja rodne ravnopravnosti. Međutim, tek sistematskim integrisanjem rodne perspektive u sve lokalne aspekte politika moguće je ostvariti temeljnije promjene u pogledu ravnopravnijih odnosa žena i muškaraca u lokalnoj zajednici.

Od izuzetne je važnosti integrisati rodnu ravnopravnost u sve lokalne politike i u svim njenim formama – od strategija do pojedinačnih odluka. Iako to ne djeluje na prvi pogled, svaka odluka ima neke posljedice na rodne odnose i stoga treba voditi računa kako će ona biti formulisana. To znači da je potrebno integrisati rodnu perspektivu još tokom pripremnih radnji za izradu strategija ili prijedloga odluka. Tako, recimo, misija i vizija strategije treba da budu rodno osjetljive. Potrebno je da se u analizi stanja na osnovu koje se donose strategije ili odluke prikažu podaci koji su rodno razvrstani, kao i da se ciljevi, mjere i aktivnosti koje strategija predviđa definišu na osnovu tog stanja tako da vode poboljšanju položaja žena i muškaraca i većoj rodnoj ravnopravnosti. Planiranje razvoja mora da bude više rodno odgovorno, kao i čitavo upravljanje lokalnom zajednicom.

Gdje je jako važno integrisati rodnu ravnopravnost?

Razvoj lokalne zajednice. Planiranje razvoja lokalne zajednice, bilo da je riječ o opštem razvoju, ili o užem ekonomskom razvoju ili pak, specifičnom, ruralnom razvoju, mora da sadrži rodnu perspektivu iz više razloga. Sa jedne strane veoma je važno da planiranje razvoja omogući jednako uključivanje u razvojne procese i žena i muškaraca, kao i jednaku raspodjelu dobiti od razvoja i za žene i za muškarce. Tek na taj način može da se ostvari održivi razvoj koji počiva na principima inkluzije i socijalne kohezije. Sa druge strane, korišćenje potencijala,

resursa i žena i muškaraca, njihovih stručnih znanja, ideja, investicija, preduslov je ostvarivanja razvoja u datoj sredini. U okviru razvojnih politika važno je voditi računa da se u nekim ključnim aspektima predvide ciljevi, mjere i aktivnosti koji počivaju na principima rodne ravnopravnosti. Stoga je veoma važno voditi računa o posljedicama po rodnu ravnopravnost onda kada se planiraju neki ključni aspekti razvoja. Na primjer:

- U predviđanju ciljeva vezanih za razvoj ljudskih resursa, onda kada se planiraju obrazovni programi koji treba da podstaknu razvoj pojedinih sektora ekonomije ili povećaju zapošljivost radne snage, potrebno je voditi računa da se u te programe na ravnopravnoj osnovi uključuju i žene i muškarci, da se ne reprodukuje rodna segregacija u obrazovanju i sl.
- U planiranju mjera za podsticanje preduzetništva ili investiranja u nove ekonomske poduhvate, važno je voditi računa da mjere budu profilisane tako da budu rodno specifične. Recimo, žene se teže upuštaju u preduzetništvo nego muškarci pa je potrebno dodatno ih stimulirati. Ukoliko se planovima razvoja predvide „rodno neutralne” mjere, vrlo je vjerovatno da će njihov efekat biti održavanje rodni nejednakosti u preduzetništvu, jednostavno zbog toga što su ženama potrebne drugačije mjere podsticaja od muškaraca.
- U planiranju ruralnog razvoja, veoma je važno voditi računa o tome da postoji veliki imovinski jaz između žena i muškaraca. Muškarci su najčešće vlasnici imovine na gazdinstvima ali i nosioci poljoprivredne proizvodnje. Zbog toga se može desiti da mjere podsticaja poljoprivrede potpuno zaobiđu žene ili ih održavaju u statusu pomažućih članova na gazdinstvima koji predstavljaju krajnje marginalizovanu radnu snagu.
- U planiranju mjera koje se odnose na zapošljavanje veoma je važno voditi računa da se problemima nezaposlenosti žena i muškaraca pristupi na diferenciran način, u skladu sa specifičnim problemima vezanim za njihovu nezaposlenost.

Ovi različiti aspekti razvoja često su operacionalizovani kroz posebne sektorske politike – poput obrazovne, politike zapošljavanja, razvoja poljoprivredne proizvodnje i ruralnog razvoja i sl., pa je važno da se isti principi rodne ravnopravnosti primjenjuju i u opštim okvirima razvojnih politika, kao i u kontekstu specifičnih sektorskih politika.

„Načelo ravnopravnosti polova ugrađeno je u Metodologiju za integrisano planiranje lokalnog razvoja u BiH kao jedno od osnovnih načela” (Metodologija za integrisano planiranje lokalnog razvoja – Mi-PRO – Prvi, teorijski dio – Ponovljeno izdanje, UNDP, Sarajevo, april 2011. godine, stranica 5²¹).

Politika socijalne zaštite. Ova politika je češće nego druge rodno senzibilisana u lokalnim zajednicama, što predstavlja istovremeno i dobru i lošu okolnost. Dobru, stoga što se u kontekstu socijalne zaštite često prepoznaju specifične potrebe žena, kao kada su u pitanju oblici zaštite od nasilja u porodici (kome su najčešće izložene žene), specifične mjere podrške samohranim roditeljima (koje su u izrazitoj većini slučajeva žene), i sl. Sa druge strane, sama činjenica da se specifične potrebe žena više prepoznaju u politikama socijalne zaštite nego u politikama razvoja, implicitno ukazuje da se žene prije percipiraju kao pripadnice lokalne zajednice koje je potrebno zaštititi nego na ravnopravnoj osnovi uključiti u razvojne i društveno-ekonomske procese. Međutim, i u mjerama socijalne zaštite treba posebno voditi računa o specifičnim potrebama žena iz posebno ranjivih grupa, poput žena s invaliditetom, Romkinja, starijih žena kod kojih postoje veliki rizici od siromaštva zbog neostvarenih prava na penziju ili niskih penzija i sl.

Planiranje lokalnog budžeta. Ovo je jedan od ključnih aspekata sprovođenja lokalnih politika. Budžet je politička odluka lokalne vlasti koja predstavlja proces raspoređivanja raspoloživih sredstava u skladu sa postavljenim ciljevima. Kroz raspodjelu budžetskih sredstava operacionalizuje se definisanje prioriteta, prepoznavanje specifičnih potreba žena i muškaraca, različitih grupa. S obzirom da budžet predstavlja raspodijelu resursa u lokalnoj zajednici, ta raspodijela mora biti i rodno pravična, odnosno i žene i muškarci treba da imaju jednak pristup budžetskim sredstvima. Stoga ne samo da pri kreiranju i usvajanju budžeta jednak uticaj treba da imaju predstavnici oba pola u lokalnim strukturama vlasti, već i da ishod odluke o budžetu bude rodno pravičan, odnosno da se u potrošnji budžeta jednako vodi računa o specifičnim potrebama žena i muškaraca te da muškarci i žene imaju jednake koristi od politika, strategija, programa i budžeta. Da bi se ovakav proces osigurao, potrebno je nadzirati budžetski proces sa stanovišta rodne ravnopravnosti na kontinuiranoj osnovi.

Planiranje prostora, infrastrukture i komunalnih usluga. Korišćenje javnog prostora, razmještaj ustanova, puteva, poslovnih zgrada i sl., ima velikog uticaja na svakodnevni život žena i muškaraca,

21 <http://www.undp.ba/index.aspx?PID=36&RID=92>

zbog toga što se njihove uloge, obaveze i svakodnevne prakse razlikuju. Uzimanje u obzir ovih specifičnih obrazaca i potreba žena i muškaraca prilikom planiranja prostora je neophodno, prije svega u smislu razmjesta ustanova podrške u brizi o porodici, objekata za snabdijevanje, za različite vrste usluga, poslovnih objekata, kulturnih objekata i sl. Žene moraju biti uključene ravnopravno u odlučivanje o upotrebi javnog prostora, uređenosti komunalnih službi, rasporedu i dostupnosti komunalnih usluga, ali moraju imati i jednake dobiti i mogućnosti korišćenja ovih reursa, kao i muškarci. Usluge javnog prevoza, recimo, moraju biti organizovane tako da odgovaraju svakodnevnim potrebama i životnim praksama žena, posebno kada se ima u vidu da one znatno rijeđe nego muškarci posijeduju vozila i koriste ih kao svakodnevni prevoz. Dodjeljivanje poslovnog prostora u lokalnoj zajednici takođe mora da se vodi principima rodne ravnopravnosti. Treba imati na umu da u ovom slučaju nije samo u pitanju pristup jednom tipu resursa, kao što je poslovni prostor, već i osnovi za ekonomsku participaciju koja jeste jedno od ključnih područja u kome se reprodukuju rodne nejednakosti.

Planiranje kulturnog i sportskog života. Žene treba da budu zastupljene u odborima kulturnih ustanova i sportskih organizacija. Dodjeljivanje prostora sportskim društvima mora se rukovoditi principima rodne ravnopravnosti. Planiranje kulturnih manifestacija, izgradnja kulturnih spomenika, organizovanje sporskih takmičenja i sl. mora biti sprovedeno na način koji omogućuje jednake uslove za učestvovanje u kulturnom i sportskom životu i žena i muškaraca, dječaka i djevojčica iz lokalne zajednice.

Pored navedenih i dugi niz drugih oblasti lokalnih politika, potrebno je uređivati sa dosljednom pažnjom posvećenom unapređivanju rodne ravnopravnosti: politika zdravstvene zaštite koja treba da omogući brigu specifično o ženskom zdravlju, briga o ljudskim i manjinskim pravima, pravna podrška i zaštita, dodjeljivanje javnih priznanja i nagrada, informisanje građana i građanki, i sl.

Zadatak

Da li u Vašoj lokalnoj zajednici postoji strategija ili akcioni plan koji se odnosi specifično na rodnu ravnopravnost?

Koje su ključne strategije donesene u vašoj lokalnoj zajednici usvojene u poslednjih 5 godina a da su još uvijek na snazi?

Da li postoji godišnja evaluacija primjene te strategije?

Da li su ciljevi strategija rodno osjetljivi?

Da li postoji procjena efekta tih strategija na RR u vašoj lokalnoj zajednici?

Utvrđite u kojoj mjeri lokalni plan razvoja u Vašoj opštini vodi računa o principima rodne ravnopravnosti.

4.2.3. Šta mi možemo da učinimo?

Prije nego odgovorimo na ovo pitanje, šta mi možemo da učinimo, treba da odgovorimo na još jedno pitanje: „U koliko izrada lokalnih, entitetskih ili BiH strategija ste bili uključeni?“

Ono što je siguno bez obzira na vašu ulogu u izradi strategija je da postoje aktivnosti koje možete učiniti:

- Vršite pritisak da se OCD uključuju u izradu svih strategija u lokalnoj zajednici ili pratite kada se organizuju javne rasprave i uključite se.
- Pokušajte da date komentare na odluke i strategije prije usvajanja tako da budu definisane tako da doprinose unapređenju rodne ravnopravnosti.
- Lakše i bolje ćete biti prihvaćeni od strane predstavnika lokalne administracije ako i vi redovno obavještavate o onome što vi radite, a odnosi se na realizaciju lokalnih strategija i akcionih planova.
- Lobirajte da se stvaraju lokalna partnerstva između OCD i institucija i lokalne administracije na izradi strategija i akcionih planova, ali i realizaciji zajedničkih aktivnosti.
- Ne zaboravite da ste mnogo uticajnije ako nastupate u partnerstvu ili koaliciji više OCD, raspitajte se da li postoji neka inicijativa koja bi mogla poslužiti za unapređenje rodne ravnopravnosti u vašoj lokalnoj zajednici.

Primjer

Da se predloži i da bude i dio zagovaranja u okviru projekata inicijativa NVO da se u lokalnim zajednicama jedan dan godišnje u skupštini organizuje rasprava o RR, tako da tu učestvuju svi predstavnici političkih partija i odbornika u skupštini ali se mogu pozvati i predsjednici, načelnici/gradonačelnici, predstavnici drugih institucija u opštini da diskutuju o RR u svojoj lokalnoj zajednici. Npr. da predstavnici stranaka kažu šta smatraju ključnim problemom RR, šta su uradili u tom pogledu u prethodnih godinu dana i šta su prepoznali kao prioritet da se uradi u sledećih godinu dana.

4.3. Praćenje u funkciji unapređivanja rodne ravnopravnosti u opštini

Praćenje rodne ravnopravnosti je važno iz više razloga: potrebno je da se prati stanje u pogledu različitih formi i razmjera rodnih nejednakosti kako bi se na adekvatan način planirale mjere i programi, da se sprovede institucionalne reforme kako bi se u lokalnoj samoupravi formirala rodno uravnotežena tijela, da bi se sredstva planirala na rodno odgovoran način, kao i da bi se znalo u kojoj mjeri, koliko efikasno i sa kojim posljedicama po rodnu ravnopravnost se sprovede različite strategije ili pojedinačne odluke. Zbog ovih različitih potreba potrebno je da postoje i različiti oblici praćenja.

4.3.1. Procjena stanja

Na nacionalnom nivou ova potreba za različitim oblicima praćenja je prepoznata, pa su učinjeni i značajni pomaci. Brojne evidencije republičkih organa uprave danas su znatno više rodno osjetljive nego što su bile prije desetak godina. Redovno se publikuju i izvještaji statističkog zavoda namijenjeni primarno praćenju rodnih nejednakosti. Ove publikacije se štampaju pod nazivom *Žene i muškarci* u Republici Srpskoj i pružaju svaki put sve preciznije i bogatije uvide u različite aspekte rodnih nejednakosti.

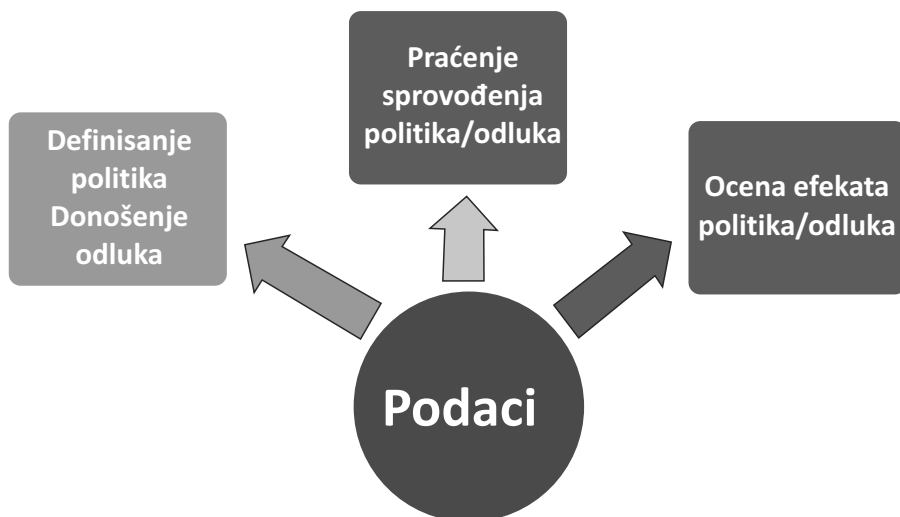
Na lokalnom nivou, međutim, stanje je bitno drugačije – praćenje kao redovan instrument za planiranje i ocjenu politika rodne ravnopravnosti nije prisutno. Primjećuje se da nekih elemenata praćenja ima samo tamo gdje su pripremane strategije ili lokalni akcioni planovi za rodnu ravnopravnost. Rodne statistike tek su sporadično i površno prisutne u prikazima stanja u lokalnim zajednicama u strategijama lokalnog razvoja ili strategijama socijalne zaštite. Međutim, to nipošto nije dovoljno.

4.3.2. *Željeno stanje*

S obzirom na različite potrebe, u osnovi se mogu razlikovati tri osnovne vrste praćenja koje bi trebalo da se sprovedu u lokalnim zajednicama:

1. Praćenje stanja rodne ravnopravnosti u lokalnoj zajednici
2. Praćenje integrisanosti rodne perspektive u lokalne institucije vlasti i politike
3. Praćenje sprovođenja lokalnih politika i ocjena njihovog uticaja na rodnu ravnopravnost (uključujući i rodno budžetiranje).

Praćenje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou treba da obezbijedi informacije o različitim aspektima stanja, da ukaže na oblike rodnih nejednakosti koji postoje u lokalnoj zajednici, veličinu rodnog jaza u različitim dimenzijama, a time da ukaže i u kojim je pravcima potrebno djelovati u narednom periodu kako bi se rodna ravnopravnost unaprijedila.

Važno je napomenuti da praćenje stanja u pogledu rodne ravnopravnosti ne treba nipošto poistovjetiti sa praćenjem sprovođenja i efekata politika. Na primjer, slika o stanju može da nam pokaže da u odnosu na prethodni ciklus praćenja raste jaz u zaposlenosti žena i muškaraca, ali tek praćenje sprovođenja lokalnog akcionog plana zapošljavanja ili pojedinih mjera usmjerenih na žene, može da nam da odgovor da li je trend bar djelimično posljedica toga što se programi zapošljavanja žena ne sprovode, što nisu odgovarajući, efikasni i sl. Praćenje rodne ravnopravnosti zahvata širu sliku od jedne strategije.

U idealnom slučaju, praćenje stanja u pogledu rodni nejednakosti, zajedno sa praćenjem sprovođenja i efekata ključnih odluka, strategija, mjera i programa, daće nam punu sliku o tome kakvo je stanje u pogledu rodne ravnopravnosti u lokalnoj zajednici, u kojoj mjeri i na koji način takvom stanju doprinose aktuelne politike. Tada ćemo imati i snažne smjernice na koji način da redefinišemo politike da bismo izazvali promjene u željenom smjeru.

Uspostavljanje sistema praćenja podrazumijeva da se u lokalnoj samoupravi definišu nadležnosti i uloge različitih aktera tog sistema, procedure sprovođenja zadataka, vremenski okvir i rezultati. Uspješnost uspostavljenog sistema se može mjeriti redovnošću i kvalitetom izvještaja koji pokazuju rad i postignuća u ovoj oblasti.

Čitav proces praćenja treba da koordiniše jedno tijelo lokalne samouprave. Najprirodnije je da to bude lokalni mehanizam za rodnu ravnopravnost, ali je moguće da se ova uloga dodijeli i tijelu koje je u lokalnoj samoupravi zaduženo za prikupljanje podataka i stvaranja evidencija, kao i praćenje stanja u drugim oblastima, koja su u funkciji pripreme osnove za formulisanje politika.

U skladu sa metodologijom praćenja stanja i definisanim izvorima podataka, ovo tijelo bi potraživalo podatke od drugih lokalnih i centralnih institucija koje su nadležne za različite evidencije ili statistiku o različitim aspektima rodne ravnopravnosti. Ovo koordinaciono tijelo bi bilo zaduženo za izradu nacrtu izvještaja koji bi bio proslijeđen na komentarisanje drugim relevantnim tijelima lokalne samouprave.

Praćenje rodne ravnopravnosti bi trebalo da se redovno sprovodi, po mogućnosti svake godine, ukoliko kapaciteti lokalne samouprave to dopuštaju. Osnovni rezultat procesa praćenja trebalo bi da bude izvještaj o rodnoj ravnopravnosti za referentnu godinu. Ovaj izvještaj bi trebalo da bude sačinjen prema jednom standardizovanom obrascu kako bi se omogućila relativna uniformnost opštinskih izvještaja, a

na osnovu standardizovane metodologije, koja bi omogućila uporedivost između opština. Naravno, svaka opština može dodatno pratiti i izvještavati o posebnim aspektima rodne ravnopravnosti koji su za nju specifični i značajni, ali bi bilo neophodno da izvještaji uvijek sadrže definisani minimum aspekata i pokazatelja.

Izvještaj bi trebalo da sadrži jasne zaključke o različitim aspektima stanja u pogledu rodne ravnopravnosti, kao i ključnim aspektima „urodnjavanja“ rodne ravnopravnosti u lokalne institucije i politike. Praćenje bi trebalo da omogući da se ocijeni u kojim aspektima se ostvaruje napredak, a u kojima dolazi do pogoršanja, da opiše mjere i programe koji su usmjereni na različite aspekte unapređivanja rodne ravnopravnosti u lokalnoj zajednici kao i integrisanja rodne ravnopravnosti u institucije i politike, te da iznese preporuke u vezi sa potrebnim budućim intervencijama u oblasti politika, mjera i programa.

U narednoj tabeli dat je prijedlog obrasca za izvještavanje o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou koji bi trebalo da bude dio redovne prakse.

Prijedlog obrasca za izvještaj o rodnoj ravnopravnosti u opštini

Dio	Poglavlje
Uvod	
Karakteristike konteksta	Relevantni normativno-institucionalni okvir na nacionalnom i entitetskom nivou
	Društveno ekonomski uslovi u regionu i lokalnoj zajednici
Stanje u pogledu rodni nejednakosti u lokalnoj zajednici	Politička participacija
	Ekonomska participacija
	Pristup društvenim resursima i uslugama
	Kulturna pozadina rodni nejednakosti
	Nejednakosti u sferi porodičnog života
Integriranje rodne ravnopravnosti u lokalne institucije i politike	Lokalni institucionalni okvir za rodnu ravnopravnost
	Lokalne politike za unapređivanje rodne ravnopravnosti
Zaključci	
Preporuke	

Za izradu ovakvih izvještaja mogu da posluže izvjesni standardizovani indikatori koji su predloženi u aneksu ovog priručnika.

Tokom definisanja početne liste indikatora, bez obzira da li na tome rade OCD ili lokalni mehanizmi ili se definišu u partnerstvu, treba voditi računa o veoma važnim principima:

- Da podaci budu uporedivi između opština što omogućuje da se lokalne vlasti potrudе da u poređenju sa drugim opštinama ostvare veći napredak. Ili, da uporedni podaci omogućе mehanizmima na centralnom nivou da steknu bolje uvide u stanje u lokalnim zajednicama, upoznaju specifične probleme i obezbijede time adekvatniju podršku.
- Da se u praćenju stanja u najvećoj mogućoj mjeri oslonite na lokalne evidencije koje su Vam lakše dostupne.
- Da sa centralnog nivoa, iz centralnih evidencija i statističkih službi preuzimate pretežno gotove i lako dostupne podatke, kako bi vam bilo lakše da ovakvu aktivnost sprovedete bez angažovanja posebnih stručnjaka/inja.

Oslanjajući se na ove principe, predložili smo metodologiju koja bi trebalo da omogućі relativno lako i održivo praćenje rodne ravnopravnosti na opštinskom nivou, ona bi trebalo da omogućі sagledavanje stanja u opštini i projektovanje prakse kojoj težimo. Ne treba zaboraviti da opština ima obavezu da vodi rodno osjetljivu statistiku. To definiše zakon i OCD to treba da znaju kako bi mogle da lobiraju i zagovaraju da se ova obaveza i sprovodi. Bilo bi veoma korisno da se u lokalnim zajednicama prije izrade strateških dokumenata radi procjena rodne ravnopravnosti u lokalnoj zajednici koja bi podrazumijevala i posebno istraživanje gdje bi se dublje i preciznije moglo saznati trenutno stanje.

Lista oblasti u kojima se izvode indikatori za praćenje

Oblasti za definisanje indikatora RR
1. Učešće žena u upravljanju i odlučivanju
2. Ekonomska participacija
3. Obrazovanje
4. Socijalna zaštita
5. Rodne uloge u porodici
6. Socio-kulturna participacija
Oblasti za definisanje indikatora integrisane rodne ravnopravnosti
1. Mehanizmi za rodnu ravnopravnost
2. Doprinos lokalne vlasti unapređenju rodne ravnopravnosti
3. Doprinos lokalnih institucija unapređenju rodne ravnopravnosti
4. Unapređenje RR kroz projekte
Kontekstualni indikatori

Detaljnu listu indikatora za praćenje rodne ravnopravnosti možete pronaći u Aneksu 1.

Različiti akteri u lokalnoj zajednici i željena uloga

Lokalne institucije predstavljaju one važne aktere koji omogućuju građanima i građankama pristup važnim društvenim resursima ili uslugama u lokalnoj zajednici, poput obrazovanja, radnih mjesta ili različitih oblika podrške u zapošljavanju, zdravstvene i socijalne zaštite, kulturnih sadržaja, i sl. Zbog toga je od izuzetne važnosti da ti različiti resursi i usluge budu jednako dostupni i ženama i muškarcima. No, i više od toga, da budu oblikovani tako da odgovaraju specifičnim potrebama žena i muškaraca. Da bi se to postiglo, neophodan uslov je da ove institucije funkcionišu na principima nediskriminacije, ali i da vode računa, prate kako se njihovo aktuelno funkcionisanje odražava na rodnu ravnopravnost, te da mijenjaju svoj rad tako da unaprijede rodnu ravnopravnost u domenu svoje djelatnosti, kao u donjem primjeru.

Segregacija zanimanja po polu / Muška i ženska zanimanja²²

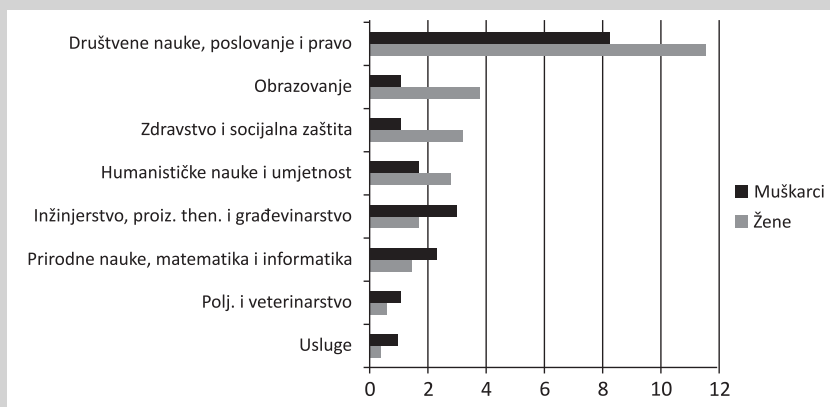
Segregacija zanimanja po polu je prisutna u gotovo svim dijelovima svijeta, negdje u većoj, a negdje u manjoj mjeri; ona je karakteristična za sve političke i ekonomske sisteme, pa i za sve kulturne i religijske okvire. Dakle, kao i u drugim sredinama, i u BiH postoje zanimanja u kojima je veća koncentracija žena i ona zanimanja u kojima je veća koncentracija muškaraca. Segregacija je izvor nefleksibilnosti tržišta i ekonomske neefikasnosti, jer isključuje veliki broj radnika iz velikog broja zanimanja.

Ugled ženskih i muških zanimanja

Interesantno je pokazati na koji način javnost percipira „ženska” i „muška” zanimanja. Ova vrsta ilustracije je bitna jer ukazuje na prisustvo opšteprihvaćenih stavova i klime u oblasti rada i zanimanja. Istraživanja javnog mnjenja često odslikavaju pravo stanje ispitivane pojave u cjelokupnom društvu. Konkretno, u slučaju ženskih i muških zanimanja, zaposlenja i ravnopravnosti na tržištu rada, formalni pokazatelji su veoma jasni i ukazuju da ne postoje razlike. Kada se to provjeri kroz odgovore izabrane populacije, uočava se da postoje jasne razlike o ugledu „tipičnih muških i ženskih” zanimanja. Podaci pokazuju da i u Bosni i Hercegovini jedno tipično žensko zanimanje – zanimanje čistačice – ima najmanji ugled, dok zanimanja zidara, metalostrugara i vozača kamiona, kao tipično muška zanimanja imaju osjetno veći ugled. Naravno, zanimanje čistačice ne zahtijeva nikakvu obuku, za razliku od pomenutih muških zanimanja, pa u tome možemo tražiti objašnjenje manjeg ugleda koje ovo zanimanje ima. Iako bi se mogla očekivati polarizovanost stavova muškaraca i žena u pogledu ugleda pojedinih zanimanja, takvih razlika gotovo nema. To pokazuje da su stereotipi o poželjnim zanimanjima kao i profesijama kojima se više bave žene ili muškarci duboko ukorijenjeni.

22 Ravnopravnost polova u radu i zapošljavanju u Republici Srpskoj, Gender centar RS, 2010.

Grafikon: Upisani studenti prema naučnim oblastima u školskoj 2010/2011. godini, u 000

Izvor: *Žene i muškarci 2012, RZS RS*

Prema istom principu i druge institucije moraju da vode računa o tome da prate i unaprijede rodnu ravnopravnost. Tako, recimo, lokalne službe zapošljavanja moraju ne samo obezbijediti jednak pristup radnim mjestima i programima zapošljavanja, već i sprovoditi specifične mjere koje mogu unaprijediti oblasti izražene rodne ravnopravnosti (kroz dodatnu podršku, intenzivnije savjetovanje, praćenje, rad sa poslodavcima i sl.). Službe zdravstvene zaštite treba da, uz generalno jednak tretman u zdravstvenoj zaštiti, omoguće i zadovoljavanje specifičnih zdravstvenih potreba žena i muškaraca, a centri za socijalni rad treba da obavljaju usluge podrške na rodno senzitivna način, posebno u onim oblicima podrške koji se pružaju za probleme koji naročito pogađaju žene, kao u slučajevima porodičnog nasilja, rizika od siromaštva samohranih roditelja među kojima je najviše žena i sl. Lokalne institucije kulture treba da vode računa ne samo o tome da njihovi programi budu jednako dostupni ženama i muškarcima, već i da njihovi sadržaji ne doprinose rodnoj diskriminaciji, reprodukciji stereotipa o ženama i muškarcima i različitih formi rodne nejednakosti.

No, pored ovog neposrednog doprinosa unapređivanju rodne ravnopravnosti iz domena svojih nadležnosti, lokalne institucije mogu da djeluju u ovom pravcu i združeno sa lokalnom samoupravom, bilo tako što će predlagati izvjesne promjene u lokalnim politikama, mjerama i programima, na osnovu iskustava iz svog rada, ili što će sprovo-

diti određene mjere i programe koje je donijela lokalna vlast, a koji su usmjereni na unapređivanje rodne ravnopravnosti.

Važno je imati u vidu da se ove različite uloge lokalnih institucija u unapređivanju rodne ravnopravnosti mogu tijesno preplitati. Tako je moguće da će tokom sprovođenja neke nove mjere, lokalne institucije uočiti izvjesne nedostatke takve mjere, pa predložiti njenu korekciju i potom je implementirati i sl.

Privredni sektor predstavlja upravo onaj sektor u kome se stvaraju vrijednosti, odnosno proizvodi bogatstvo u lokalnoj zajednici. Stoga je veoma važno da se ženama i muškarcima obezbijede jednake mogućnosti da učestvuju u toj proizvodnji bogatstva, kao i da od nje imaju dobiti bilo u obliku zarada ili ponude proizvoda i usluga. To znači da javna i privatna preduzeća, moraju sprovoditi principe rodne ravnopravnosti u oblasti zapošljavanja, kao i u oblasti ponude proizvoda i usluga, uključujući i reklamiranje tih proizvoda i usluga koje ne smije biti uvredljivo za pripadnike bilo kog pola niti reprodukovati stereotipe o „rodno specifičnoj korisnosti određenih roba ili usluga” koje su u funkciji održavanja rodni nejednakosti.

Sredstva javnog informisanja imaju izuzetno važnu ulogu u informisanju stanovništva i oblikovanju javnog mnjenja o različitim pojavama. Nažalost, njihovi sadržaji najčešće obiluju priložima koji su tradicionalistički i streeotini u predstavljanju rodni uloga i tako doprinose reprodukovanju rodni nejednakosti preko reprodukovanja rodni stereotipa.

4.3.3. Šta mi možemo da učinimo?

Prva pomisao može biti je da je ovo oblast u kojoj OCD nemaju šta da traže i da je ovo obaveza lokalne samouprave i ostalih institucija. Međutim, ostaje slobodan prostor u kome mogu da deluju i OCD.

- Prva stvar koju možemo da učinimo u pogledu obaveze lokalni samouprava da prate stanje rodne ravnopravnosti jeste da nadziremo da li to čine i ukoliko ne čine, vršimo pritisak da takvu obavezu preuzmu u redovnim ciklusima, kao osnovu planiranja politika i nadziranja njihovih efekata.
- Potrebno je da svojim primjerima pokažemo važnost i upotrebu izvještaja o radu i postignućima. Ukoliko koristimo sredstva iz lokalnog budžeta, ili ukoliko ne koristimo, a sprovodimo

dijelove strategija koje su lokalnog karaktera, dužni smo da obavijestimo ostale aktere u lokalnoj zajednici o našim postignućima.

- Ukoliko u našoj opštini lokalni mehanizmi nisu dovoljno aktivni, praćenje stanja nije sprovedeno na adekvatan način, a IRR se ne razvija dovoljno, možemo sami da sprovedemo praćenje stanja i proizvedemo izvještaj koji se obično naziva „izvještaj u sijenci” (shadow report) zato što ga nisu sačinile vlasti, već civilni sektor koji je htio da ukaže na nepovoljno stanje i izvrši pritisak na vlasti da preduzmu odgovarajuće korake. Takav izvještaj treba da istovremeno obuhvati opis stanja u pogledu rodnog jaza, odnosno različitih aspekata nejednakosti, ali i u pogledu razvijenosti IRR u lokalnoj vlasti i politikama.

Literatura

- Dr Blagojević, Marina (2002). *Položaj žena u zemljama Balkana*.
- Prof. dr Dmičić, Mile (2012). *Ustavni i zakonski okvir ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj* (Materijali za Ljetnu školu rodne ravnopravnosti 2012), Pravni fakultet, Univerziteta u Banjoj Luci,
- Fagan, C, Burchell, B. (2002). *Gender, jobs and working conditions in the European Union*, European Foundation for the Improvement of Working and Living Conditions, Luxembourg.
- Krunić, Spomenka, et.al. (2007). *Uvođenje principa jednakosti i ravnopravnosti polova na lokalnom nivou vlasti*. Priručnik za institucionalne mehanizme u lokalnoj upravi. Banja Luka: Helsinški parlament građana i Gender centar Republike Srpske.
- Krunić, Spomenka (2010). „Ravnopravnost žena i muškaraca, obaveze, prepreke i mogućnosti”. Rad za naučni skup: Aktualnost i značaj ljudskih prava, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale.
- Krunić, Spomenka (2012). „Antidiskriminaciono zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini”. *Pravna riječ 31*: 357–372
- Milinović, Jelena i Spomenka Krunić (2011). *Analiza rada lokalnih zajednica na uvođenju ravnopravnosti polova*. Banja Luka: Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske.
- Milinović, Jelena i Spomenka Krunić (2011). *Učešće u političkom i javnom odlučivanju u Republici Srpskoj. Analiza sa aspekta primjene obavezujućih domaćih i međunarodnih standarda za ravnopravnost polova*. Banja Luka: Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske.
- Milinović, Jelena i Spomenka Krunić (2011). *Ravnopravnost polova u radu i zapošljavanju u Republici Srpskoj*. Banja Luka: Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske.
- Milinović, Jelena i Spomenka Krunić (2010). *Položaj žena na selu u Republici Srpskoj*. Banja Luka: Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske.
- Pajvančić, M. *Mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou*, OEBS Misija u Srbiji.

Perrons, D. (2005). „*Gender Mainstreaming and Gender Equality in the New (Market) Economy: An Analysis of contradictions*”, Social Politics: International Studies in Gender, State & Society.

Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*, Blackwell, Oxford

Međunarodna dokumenta:

European Commission (2004) *Toolkit on mainstreaming gender equality in EC development cooperation*, Brussels.

Evropska komisija (2006) *Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou*, Brisel

Council of Europe (1998) *Gender mainstreaming: conceptual framework, methodology and presentation of good practices*.

United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) (1997) *Mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system*.

Ujedinjene nacije (1979) Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama Ujedinjenih nacija, član 1.

UN Women (2012) *Women in Politics*. http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap12_en.pdf (30.08.2012).

ILO (2000) *ABC of Women Worker's Rights and Gender Equality*, Geneva

Zakoni i strategije:

Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, "Službeni glasnik BiH", br. 32/10.

Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, br. 59/09,

Gender akcioni plan BiH, http://www.figap.ba/files/GAP_BIH.pdf

Aneks 1:

Indikatori za praćenje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou

INDIKATORI RR		IZVOR
1. Politička participacija žena	Udio žena među odbornicima skupštine opštine	<ul style="list-style-type: none"> – Web site opštine – Predstavnic i jedinice lokalne samouprave – Republički zavod za statistiku RS – Izborna komisija BiH
	Udio žena među nosiocima najviših položaja u lokalnoj vlasti (predsjednik/ca skupštine + zamenik/ca predsednika/ce skupštine + načelnik/ca opštine + zamenik/nica načelnika opštine)	<ul style="list-style-type: none"> – Web site opštine – Predstavnic i jedinice lokalne samouprave – Republički zavod za statistiku RS – Izborna komisija BiH
2. Ekonomska participacija	Udio žena među zaposlenim	<ul style="list-style-type: none"> – Socio – ekonomska analiza opštine – Web sajt opštine – Predstavnic i jedinice lokalne samouprave – Lokalni zavod za zapošljavanje – Republički zavod za statistiku RS
	Udio žena među nezaposlenim	<ul style="list-style-type: none"> – Socio – ekonomska analiza opštine – Web sajt opštine – Predstavnic i jedinice lokalne samouprave – Lokalni zavod za zapošljavanje – Republički zavod za statistiku RS

	Udio žena u neaktivnoj populaciji opštine	<ul style="list-style-type: none"> – Socio – ekonomska analiza opštine – Web sajt opštine – Predstavnici jedinice lokalne samouprave – Lokalni zavod za zapošljavanje – Republički zavod za statistiku RS
	Udio žena među registrovanim nosiocima domaćinstva ili među registrovanim poljoprivrednicima	<ul style="list-style-type: none"> – Socio – ekonomska analiza opštine – Web sajt opštine – Predstavnici jedinice lokalne samouprave – Lokalni zavod za zapošljavanje – Republički zavod za statistiku RS
3. Obrazovanje	Obrazovna struktura žena i muškaraca starih 15 i više godina	<ul style="list-style-type: none"> – Popis stanovništva i procjene opštine
	Obuhvat dece osnovnom školom prema polu	<ul style="list-style-type: none"> – Republički zavod za statistiku RS – Osnovne i srednje škole – Procjena jedinice lokalne samouprave
	Obuhvat dece srednjom školom prema polu	<ul style="list-style-type: none"> – Republički zavod za statistiku RS – Osnovne i srednje škole – Procjena jedinice lokalne samouprave
4. Socijalna zaštita	Udio osoba bez zdravstvenog osiguranja među ženama i među muškarcima	<ul style="list-style-type: none"> – Dom zdravlja – Zavod za zdravstveno osiguranje
	Udio osoba bez penzijskog osiguranja među ženama i među muškarcima	<ul style="list-style-type: none"> – Fond penzijsko invalidskog osiguranja

	Udio korisnika novčane socijalne pomoći među ženama i među muškarcima	– Centar za socijalni rad
	Broj prijavljenih slučajeva nasilja policiji, centru za socijalni rad	– Centar za socijalni rad – Policijska uprava
	Broj žena žrtava porodičnog nasilja kojima je pružena podrška od strane CSR i lokalnih organizacija	– Centar za socijalni rad – Lokalne organizacije
5. Rodne uloge u porodici	Podjela kućnih obaveza, brige o porodici	– Istraživanja
	Nasljeđivanje imovine	– Istraživanja
6. Socio-kulturna participacija	Članstvo u udruženjima, organizacijama	– Istraživanja
	Da li lokalna kulturna ponuda reprodukuje ili transformiše rodne stereotipe (žene u medijima, sportu itd.)?	– Služba za društvene djelatnosti u Opštini – Dom kulture – Istraživanja

INDIKATORI RR		IZVOR
1. Mehanizmi za rodnu ravnopravnost	Uspostavljeni ili ne i u kojoj formi	– Predstavnici lokalne samouprave
	Broj sastanaka tokom referentnog perioda	– Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
	Broj donijetih odluka	– Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
	Broj inicijativa koje je mehanizam predložio u toku referentnog perioda i broj prijedloga koje je usvojio parlament	– Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
	Broj inicijativa preduzetih u partnerstvu sa drugim akterima u lokalnoj zajednici	– Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
	Broj posjeta/razmjena sa lokalnim mehanizmima drugih lokalnih zajednica	– Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
2. Doprinos lokalne vlasti unapređenju rodne ravnopravnosti	Evropska povelja o ravnopravnosti žena i muškaraca na lokalnom nivou potpisana	– Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
	Sačinjena i usvojena lokalna strategija/ akcioni plan za rodnu ravnopravnost	– Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
	Strategija lokalnog razvoja revidirana prema principima RR	– Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
	Strategija socijalne zaštite revidirana prema principima rodne ravnopravnosti	– Centar za socijalni rad

	Analiza budžeta izvršena sa stanovišta rodne ravnopravnosti	<ul style="list-style-type: none"> – Predstavnici komisije za rodnu ravnopravnost – Predstavnici lokalne samouprave
3. Doprinos lokalnih institucija unapređenju rodne ravnopravnosti	Protokoli postupanja policije revidirani u skladu sa principima rodne ravnopravnosti	<ul style="list-style-type: none"> – Policija
	Protokoli postupanja centra za socijalni rad revidirani u skladu sa principima rodne ravnopravnosti	<ul style="list-style-type: none"> – Centar za socijalni rad
	Protokoli postupanja Zavoda za zapošljavanje revidirani u skladu sa principima rodne ravnopravnosti	<ul style="list-style-type: none"> – Lokalni zavod za zapošljavanje
	Protokoli postupanja obrazovnih institucija revidirani u skladu sa principima rodne ravnopravnosti	<ul style="list-style-type: none"> – Lokalne obrazovne institucije
	Protokoli postupanja zdravstvenih institucija revidirani u skladu sa principima rodne ravnopravnosti	<ul style="list-style-type: none"> – Lokalne zdravstvene institucije
4. Unapređenje RR kroz projekte	Broj projekata lokalnih kancelarija/agencija za ekonomski razvoj planiranih u skladu sa principima i ciljevima unapređenja rodne ravnopravnosti	<ul style="list-style-type: none"> – Kancelarija/agencija za ekonomski razvoj/ Agencija za MSP – Predstavnici jedinice lokalne samouprave – Komisija za ravnopravnost polova
	Broj projekata nevladinih organizacija usmjeren na unapređenje rodne ravnopravnosti	<ul style="list-style-type: none"> – NVO – Predstavnici jedinice lokalne samouprave – Komisija za ravnopravnost polova

	Struktura projekata nevladinih organizacija prema glavnom cilju/temi	<ul style="list-style-type: none"> – NVO – Predstavnicima jedinice lokalne samouprave – Komisija za ravnopravnost polova
	Broj projekata povezanih sa rodnom ravnopravnošću sprovedenih kroz partnerstva	<ul style="list-style-type: none"> – NVO – Predstavnicima jedinice lokalne samouprave – Komisija za ravnopravnost polova

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

305(497.6)(035)

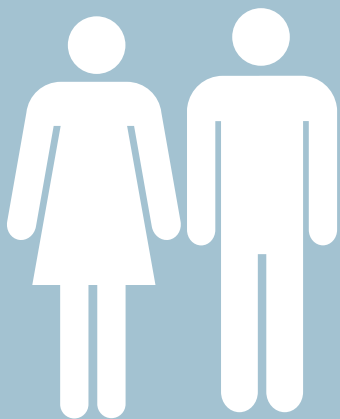
RODNA ravnopravnost na lokalnom nivou : priručnik /
[autor/ke Marija Babović... [et al.] ; Olivera Vuković (urednica)].
– Београд : SeConS – Група за развојну иницијативу ; Бања Лука :
Развојна агенција Еда, 2013 (Београд : Dosije studio). – 102 стр. :
илустр. ; 24 cm

Тираж 200. – Библиографија: стр. 95–96.

ISBN 978-86-913917-8-2 (SeConS)

1. Бабовић, Марија [аутор]

а) Родна равноправност – Локалне заједнице – Приручници
COBISS.SR-ID 196879372

 VESTA

forum
syd

SeConS
grupa za razvojnu inlcljativu